lavtryk bevæger sig hen over Danmark ...

NOAH har lavet et barometer for regeringens arbejde på miljøområdet.
Her kan du følge med i regeringens tiltag på miljøområdet – når regeringen laver ændringer på miljøområdet lægger vi en beskrivelse ind her. Hver gang vurderer vi om tiltaget er godt, neutralt eller dårligt for miljøet.

Se mere på: www.noah.dk

VK-regeringens miljøbarometer

NOAH tager pulsen på regeringens miljøpolitik

Miljøsk

No 28 August '02

Tema

Hverdagsutopier

- om at leve bæredygtigt her og nu

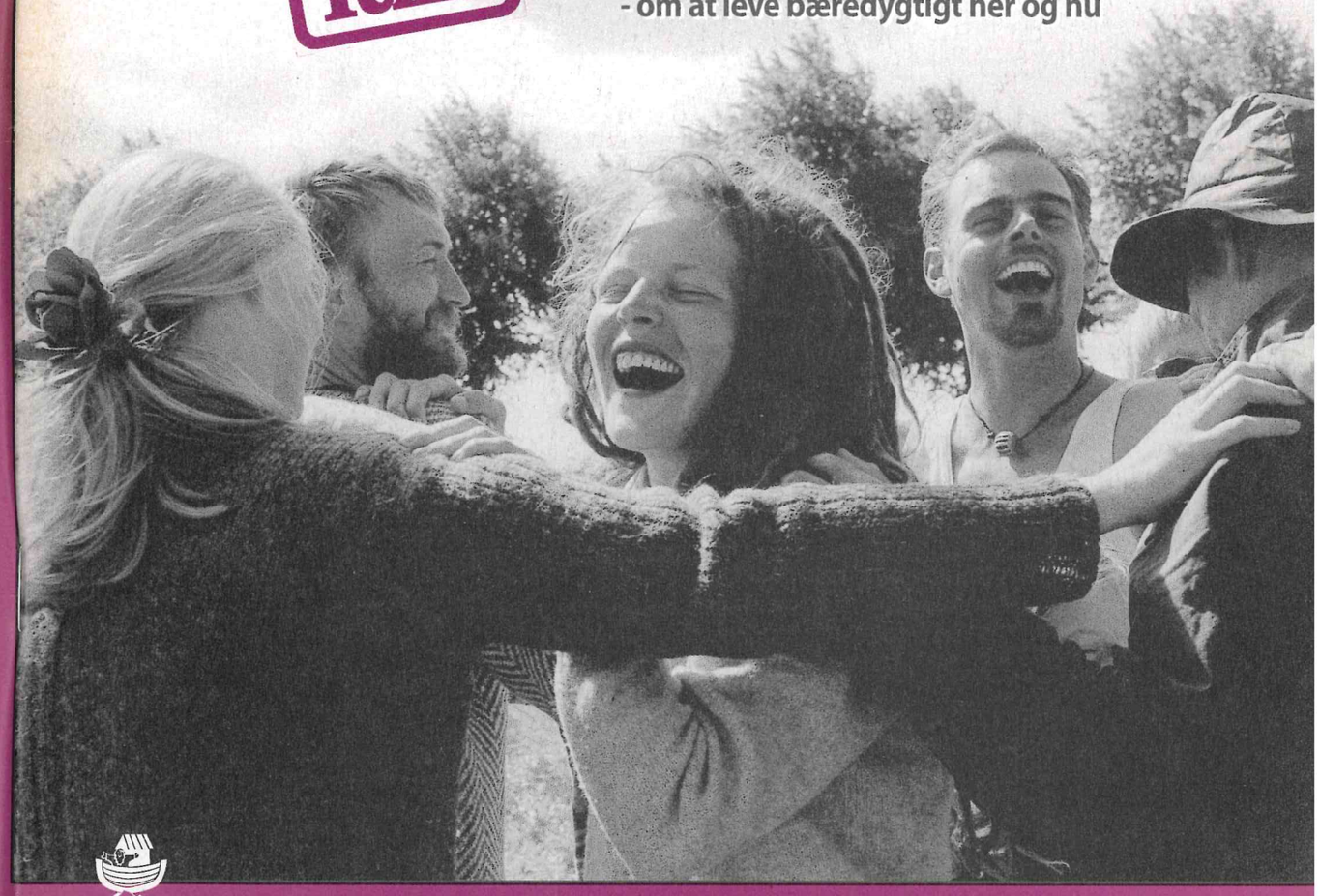

NOAH - Friends of the Earth Denmark

Ildsjælefortællinger

- ambitiøst miljøarbejde og drømmeri

Af redaktionen

Det er ikke mange uger siden, at man i Information kunne læse en besynderlig form for "Kontaktannonce". Under titlen "Hurra for ildsjælene – Vi behøver i høj grad de gode fortællinger" eftersøgte specialestuderende Kirstine Nielsen fortællinger om ildsjæle; fortællinger om mennesker, der arbejder for en bedre verden, mennesker, som arbejder med dyb respekt for menneskelivet, mennesker, der kan inspirere andre og tegne ægte alternativer – kort sagt fortællinger om alle dem der, ifølge Kirstine, efter valget i 2001 med ét er blevet dømt "politisk ukorrekte", "smagsdommere" og "røde lejesvende".

I forvejen havde vi 2 måneder forinden på MILJØSK redaktionen planlagt dette temanummer, der skulle omhandle økologiske utopier. I de først 3 temaartikler giver Rune, Dorthea og Steen således deres bud på, hvorledes man praktisk og teoretisk kan leve utopien. Men så strandede temanumret en smule, idet vi måtte erkende, at de historier vi havde fundet frem til, i meget høj grad lignede dem, som dele af vores forældres generation allerede i 60'erne og 70'erne lod sig inspirere af: samfund bygget på miljømæssig bæredygtighed og solidaritet. Samfund beboet af altruistiske mennesker, der frivilligt, aktivt og vedvarende kæmper for "sagen", uden at tænke på egennytte. Måske var det disse gode historier, som Kirstine Nielsen efterlyste? Historier, der inspirere og spreder sig som ringe i vandet. Måske var det Kirstine i virkeligheden efterlyste noget helt andet? Hvor er den unge generations utopister, drømmere og ildsjæle?

Vi gik således på jagt efter fremtidens frivillige ildsjæle. I artiklen "Frivillighed hvorfor? – om frivillighedens bæredygtighed" giver Ulla Habermann et bud på, hvorledes den "klassiske" frivillighed er ved at bevæge sig over i en "ny" frivillighed. Ulla beskriver hvorledes frivillige, ikke længere i så høj grad kan betegnes som ildsjæle. Altruismens afløser er egennytte. Hvor solidaritet og loyalitet engang var kittet der holdt utopien i live, styres de frivillige tiltagende af individualisme og personlige interesser. Indsatsen er global, situationsbestemt og periodisk. Men Ulla er ikke bange for fremtidens ildsjæle; *"Det vigtigste er, at mennesker også i fremtiden er villige til at tage fat på de ideer, som de brænder for, og føre dem ud i livet. Og jeg er ikke i tvivl om, at den vilje findes. Så er det op til organisationerne at være dristige nok til at "tilbyde" et budskab som har identitet og mening."*

Sagt med andre ord, det er ikke fremtidens ildsjæle der er noget galt med. Der vil altid findes mennesker som er villige til at føre det ud i livet, som de brænder for. Men fremtidens frivillige er blevet forbrugere. Til gengæld for deres indsats, forlanger de nye frivillige nogle organisationer, der kan tilbyde identitet og mening – indtil de zapper videre til næste "projekt".

Tilbage sidder vi på redaktionen med en dårlig smag i munden. Vi vil gerne inspirer mange flere unge til at tage del i, og tage ansvar for vores fælles fremtid. Men "maddingen" har for længst passeret sidste forfaldsdato.

For os er "miljømæssig bæredygtighed" og "global lighed" ikke budskaber, der skal giver rodløse zappere identitet (og NOAH flere penge i kassen), – men dødsensalvorlige problemer, der kræver en engageret og vedvarende indsats.

Der er snart gået 40 år siden de første ildsjæle fik miljøet på den politiske dagsorden. Det er 10 år siden Agenda 21 tanken blev lanceret i Rio. Alligevel har vi aldrig før været fjernere fra det bæredygtige samfund.
Måske er der ikke brug for flere ildsjælefortællinger, men millioner af beslutsomme og ansvarsbevidste ildsjæle som kan gøre utopien om miljøkamp til en realitet.

Indhold

Tema **Klods Hans Karavanen** 4
Af Dorthea Arnfred

Tema **Bæredygtighed og borgerløn** 10
Af Rune Engelbreth Larsen

Tema **'Friland'** 16
Af Steen Møller og Dorthea Arnfred

Genanvendelse 20
Af Henrik Wejding

De rige belaster miljøet mest 26
Af Jacob Sørensen

Tema **Frivillig - hvorfor ?** 32
Af Ulla Habermann

Anmeld en bog 38

Agenda 21 strategier 40
Af Torben Forskov

Boganmeldelse 44
Af Knud Anker Iversen

Miljø kort 46
Af Pernille Hagedorn-Rasmussen

Tema

**“Hallehøj,
her kommer jeg,
se hvad jeg fandt på vejen”**

" En karavane med Klods Hans i spidsen bevæger sig fra Hovedstaden til Himmelbjerget i den sidste uge af juli og den første uge af august 1999 for at se, hvordan miljøet har det i Dronningeriget. Karavanen besøger mennesker, der arbejder på at skabe nye livsmåder og mønstre. Karavanen vil høre om deres erfaringer og se mange sjove skæve og fantasifulde løsninger på miljøproblemer."

Citatet er fra materiale om den første Klods Hans Karavane, der løb af stabelen i 1999.

Klods Hans Karavanen

Af Dorthea Arnfred

Musikanter, bedstemødre og andet godtfolk

Karavanen, der varede godt 14 dage, kom til at bestå af en broget flok: Studerende og håndværkere, forskere og musikanter, bedstemødre og børn, miljøveteraner og folk, der var nysgerrige efter at se, hvad sådan en tur kunne bringe. På cykel og til fods, iblandt hjulpet på vej af rutebil eller tog, bevægede Klods Hans Karavanen sig de 370 km. fra hovedstaden til Himmelbjerget.

Halvanden års forberedelser

En gruppe på 20-25 folk havde gennem halvandet år i deres fritid arbejdet på at forberede turen: Lavet aftaler med overnatningssteder, rejst ruten igennem og involveret folk, der ville bruge karavanens ankomst til at sætte fokus på lokale projekter og problemer, fået kontakt med et utal af forskellige folk og projekter undervejs på ruten og lavet program for besøg, møder og arrangementer på turen.

Broen - den store forhindring

En af de ting, der skulle afklares var, hvordan Storebælt kunne krydses af en karavane på omkring 100 mennesker med ladcykler, cykelvogne, trækvogne og barnevogne. Trafikministeriet var blevet ansøgt om tilladelse til at bruge nødsporet på motorvejen, men det var blevet afslået. Krydsningen af Storebælt, der var brugt milliarder på at gøre lettere og hurtigere for motoriserede, blev en af de største hurdler for planlægningsgruppen. Løsningen blev at etablere en færgerute fra Korsør til Kerteminde. - Desværre kun for denne ene sejlads.

Den Grønne Fond

Heldigvis havde projektet Klods Hans Karavanen vakt interesse hos den Grønne Fond. I første omgang bevilligede den støtte til møder mv., hvor gruppen, der kom til at arbejde videre med

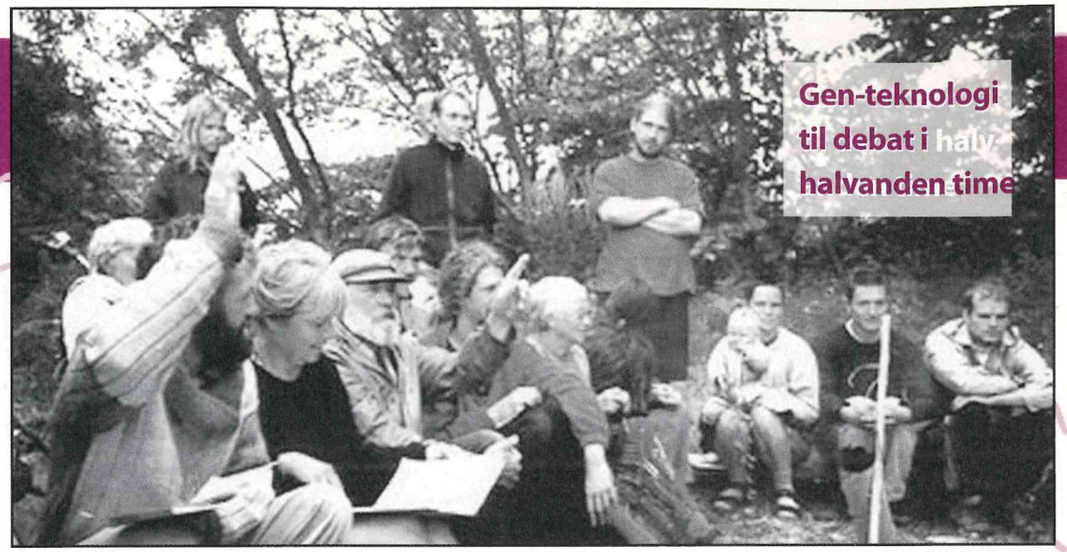

Gen-teknologi til debat i halvanden time

karavanen, fandt sammen og fik konkretiseret og fællesgjort de flyvske idéer og visioner. Og på den baggrund blev der givet den nødvendige støtte til gennemførelse af karavanen fra såvel den Grønne Fond som en række mindre fonde

Hvorfor nu det ?

Karavaneidéen var udsprunget af et engagement i miljøproblematikken kombineret med en stigende frustration over, at ingen syntes at gøre noget ved det. I vores dagligdag bliver vi bombarderet med informationer om nye miljøkatastrofer, vi oplever den stigende trafik og CO_2-forurening, voksende affaldsbjerge og opfordringer til at øge forbruget og købe nyt. Problemer så omfattende, at det er svært at finde ud af, hvad man skal gribe eller gøre i og hvordan man overhovedet kan gøre noget.

Derfor bliver det let ved snakken, når spørgsmålet om en ændret livsstil kommer på banen. Så den første spirende idé til karavanen var: Hvorfor ikke gå og snakke og undervejs møde folk og besøge steder og initiativer, hvor nogle er gået i gang?
Karavanen opsøger de livgivende historier og gode eksempler. Det giver overskud til at møde miljøproblemer og stivnede systemer med undren frem for med konfrontation..

(Gen)Manipuleret dialog

Undervejs på den første Klods Hans Karavane var der oplæg og debat om gensplejsede fødevarer og mange havde mistillid til dette projekt. Men hvordan udtrykke den?

Det måtte karavanen tage stilling til, da den blev inviteret til at besøge Landbrugets Forsøgscenter ved Skejby, for at 'diskutere muligheder for at udnytte gensplejsning i økologiens tjeneste'. Holdningen blandt karavanedeltagerne var, at økologi og gensplejsning hverken har eller skal have noget med hinanden at gøre. Invitationen satte derfor karavanen i lidt af et dilemma: Hvis vi mødte op og indgik i en debat, ville den uværgerligt komme til at handle om, hvordan gensplejsning kunne bruges. Ikke om, hvorfor der overhovedet investeres og forskes i gensplejsning. På den anden side ville vi nødig sige nej til en invitation til dialog.

Målløs Klods Hans !!

Efter et fællesmøde på 1½ time hvor synspunkter og forslag blev vendt, besluttede vi at bruge eventyrets billeder. 'Klods Hans' og 'prinsessen' gik foran som gesandter, der overrakte forskerne noget, der kunne være med til at synliggøre karavanens ståsted og værdier: En økologisk dyrket plante og materiale om Klods Hans Karavanen. Imens stod resten af karavanen tavst og betragtede de gensplejsede marker bag et banner: 'Vi er målløse.' For hvad kan vi sige, når de grundlæggende og værdiladede holdninger, der ligger bag gensplejsningsforsøg, ikke er til diskussion?

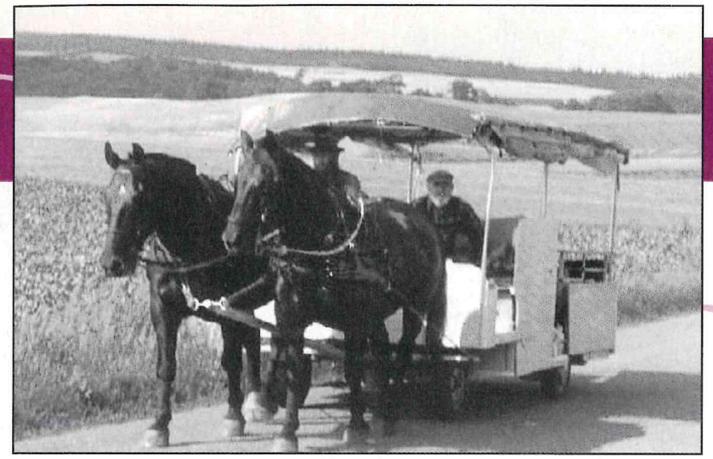

Hvor er livsverdenen blevet af?

Det med ikke at spørge, hvorfor vi gør tingene, er desværre ikke enkeltstående. Derfor bliver vi let løbet over ende af 'systemverdenen'. Klods Hans mødte den, da han nåede frem til slottet og fandt udenadslære og konventioner, oldermænd og skrivere. Han hverken ville eller kunne passe ind i deres systemer. I stedet for at prøve, lavede han med sit pludder grus i maskineriet og fik prinsessen til at le og leve op.

Vi har brug for at tage afsæt i livsverdenen, hvis vi vil leve, ikke blot overleve. Men hvor er det lige, vi giver os rum til at være sansende og ansvarlige mennesker, der forholder os levende til vores omgivelser? Hvor bruger vi alle vore evner og kvaliteter og hvor kan vi finde sammen om at forme tilværelsen på en måde, vi selv kan stå ved og tage ansvar for?

Vi vandrer videre...

Der var grund til at holde fest, og der blev holdt fest, da Klods Hans Karavanen nåede frem til Himmelbjerget. Herefter skulle det egentlig have været slut. Men Karavanen fortsatte i et netværk, som siden har arrangeret karavaner hver sommer: Fra Sorø til Stege på Møn i 2000, fra Aalborg gennem Himmerland, Salling over Mors til Thy sidste år. Og i år forberedes den fjerde Klods Hans Karavane fra Svendborg over Fåborg, Ærø, Stryhø, Langeland og Tåsinge retur til Svendborg.

Ad glemte stier

En vigtig grund til, at Klods Hans Karavanen er ved at blive en god 'vane' er, at det er en herlig måde at bruge sin ferie på. Klods Hans Karavanen giver tid og rum til at opleve og møde verden.

Ad rolige biveje, græsklædte markveje og fredelige skovveje snor karavanen sig igennem landskabet. Ruten lægges, så der bliver mulighed for afstikkere til halmhusbyggerier, økologiske producenter, projekter om vedvarende energiforsyning, kreative kulturskabere og hvem, der ellers har lyst til at åbne deres dør for de vandrende.

Overnatningen sker ofte hos mennesker, der deler ud af deres oplevelser og erfaringer og som tak for teltplads og hjerterum giver karavanen en times arbejde til 'et-eller-andet-man-ellers-aldrig-får-gjort'. Karavanen sætter sig spor i form af lugede løgmarker, stensætninger, nye bålsteder, brændestabler. Og er samtidig med til at støtte og synliggøre en mangfoldig underskov af initiativer

og bringe inspiration og erfaringer videre.

Let gang på jorden

På karavanen bliver livet enkelt og overskueligt. Man har ikke mere med, end man selv kan transportere. En barnevogn kan snildt rumme, hvad to personer har behov for. Dage fyldt med oplevelser og indtryk strækker sig bag en, og nye oplevelser ligger forude. Efter et par dage slår man over i 'karavanetid'. Og man undres over, hvad bilisterne, der suser forbi, har så travlt for. - Hvad er det, de skal nå? Og når de det nogensinde?

Tid til refleksion og nytænkning

Den langsomme færd gennem landet giver tid til fordybelse, samtaler med dem, man slår følge med og plads til at finde fuldmodne kirsebær og konkurrere i stenspyt eller plukke en håndfuld at dele med de andre. Fællesskabet om daglige gøremål giver tid og rum til at prøve idéer af i praksis. Et par deltagere foreslår en byttering, hvor ydelser som cykellapning, bagagetransport eller børnepasning gives og modtages i et pengeløst kredsløb. Erfaringerne høstes undervejs, så deltagerne også kan have denne mulighed med sig hjem fra karavanen.

Emner på karavanen udspringer af de behov og muligheder, der viser sig. På årets tur bliver 'kulturmøde' et gennemgående tema og i 2003 er der planer om en grænseoverskridende tur i det Sønderjyske og Sydslesvig.

"- - - og det har vi lige ud af oldermandens avis - og den er ikke til at stole på"

Klods Hans Karavanen 2002

Af Dan Boding-Jensen

Denne sommer gik inspirationstogtet fra Svendborg, over Ærø, Langeland og Tåsinge fra den 13. til den 27. juli. Karavanen blev tilrettelagt af tidligere deltagere og lokale folk i deres fritid. Dagsvandringerne var på 0 - 25 km. Årets karavane var præget af en del regn, hvilket i perioder fik betydning for hvordan dagene kom til at forme sig. Sidste års sang, snobrød og rødvin ved bålet måtte i år nogle dage erstattet af indendørs aktiviteter, hvor det var muligt. Regnen kunne dog ikke forhindre programsatte såvel som mere tilfældige oplevelser i at virke inspirerende forud for endnu et helt år med folk som Anders Fjog, Boy Georg Bush og hvem som ellers måtte gøre sit for at en bæredygtig samfundsudvikling lader vente på sig. Det bliver spændende at se hvor turen går til næste år. Årets karavane var hyggelig inspirerende på en lidt regnvåd måde.

Læs mere
På www.klodshanskaravanen.dk kan du se billeder fra turene, læse mere om karavanen, samt bestille et abonnement på Træskoposten.

Koldingmanifestet
Klods Hans Karavanen, der i år går for fjerde gang, har sit historiskeudgangspunkt i Kolding Manifestet (Skal tumperne redde verden, når nu dekloge ikke vil?) fra 1998, der er et debatoplæg om teknologi, demokrati ogbæredygtighed, og som er udgivet at Netværket for økologisk folkeoplysningog praksis / Øko-net.Manifestet kan rekvireres hos Øko-net på tlf. 62 24 43 24 eller læses på:www.KoldingManifestet.dk

En borgerlønsreform er et kvalificeret alternativ til det eksisterende socialsystems klientgørelse og tvangsaktivering – men den kan være meget mere end det.

I opgøret med neoliberalismens blinde vækstreligion kan en borgerlønsreform være et redskab til at føre kampen for et bæredygtigt miljø ind på nye græsgange …

Tema

Bæredygtighed & borgerløn

Af Rune Engelbreth Larsen,
formand for Borgerlønsbevægelsen

32.858 gange

I debatbogen Fra nødvendighed til frihed (Klim, 1996) kritiserer idéhistorikeren Ulf Vincents Olsen den blinde tiltro til den økonomiske vækst og foretager et lille, men tankevækkende regnestykke, som flere måske burde fundere lidt over. Han antager, at verden gennem de næste 500 år vil være præget af en årlig økonomisk vækst på 2,1% pr. år, hvoraf følger, at verdens samlede produktion fordobles på godt 33 år, og at den ottedobles i løbet af et århundrede. Om 200 år vil der blive produceret 64 gange så meget, og om 500 år hele 32.858 gange så meget som den samlede globale produktion i dag …

Dette enkle regnestykke rejser to spørgsmål.

For det første: Hvor langt er det realistisk at fortsætte med at tilstræbe en sådan vækstrate?
Og for det andet: Hvor langt er det ønskeligt?

For at tage det første først.
Nu kan man jo forestille sig mange ting. Og mangt og meget, der f.eks. var teknologisk utænkeligt for et århundrede siden, er dagligdag i dag – men ikke desto mindre tillader jeg mig bagstræberisk at betvivle, at der globalt skulle kunne produceres 64 gange så meget som i dag om 200 år – for slet ikke at tale om 32.858 gange så meget om 500 år.
Nu er der næppe heller mange andre, som kan forestille sig den globale produktion forøget i denne størrelsesorden, men ikke desto mindre opfører det altovervejende flertal af den politiske magtelite sig rent faktisk uden videre, SOM OM vi ultimativt både kan og skal stræbe efter en mangedobling af vækstraten. Og det i en sådan grad, at økonomisk vækst uden forbehold er den toneangivende universalnøgle for hovedparten af økonomer og politikere. Hvilket bringer os til det andet spørgsmål: Er denne vækstmani overhovedet ønskelig ud fra menneskelige og miljømæssige hensyn?

Opgør med vækstmanien

Selv i toppen af den politiske og økonomiske magtelite er der et udtalt ønske om at undgå i det mindste den mest generende miljøbelastning, som det f.eks. kommer til udtryk hos Verdensbankens tidligere cheføkonom

og tidligere finansminister i USA, Lawrence Summers. Karakteristisk nok drejer det sig dog ingenlunde om at begrænse årsagerne til miljøbelastningen, for det ville jo føre til et opgør med vækstfilosofien, men til gengæld om at feje forureningen ind under gulvtæppet.
Hvordan? Ved at eksportere den. Hvorhen? Til ulandende, selvfølgelig – de er jo så underudviklede, ikke sandt?!
Lawrence Summers skriver: »Jeg har altid ment, at de underbefolkede lande i Afrika var stærkt underforurenede.« Og han fortsætter i samme ånd: »Kun det beklagelige faktum, at så megen forurening skabes af industrier, som ikke handles internationalt (transport, elektricitetsproduktion), samt de høje transportomkostninger for fast affald, forhindrer international handel med luftforurening og affald, som ville forøge den globale velfærd. (...) Endvidere drejer bekymringen sig også om luftforurening, som uden at have nogen synderlig betydning for helbredet, forringer sigtbarheden. Også her er det åbenbart, at handel med goder, som har æstetiske konsekvenser for sigtbarheden, kunne forøge den globale velfærd. Produktionen er flytbar i modsætning til den smukke, rene og friske luft.« (Citeret efter: Kritik af den økonomiske fornuft, s. 281f; Hans Reitzels Forlag, 2001).

Udsagnet er foruroligende selvafslørende for den arrogance og kynisme, som tilsyneladende eksisterer i toppen af magtpyramiden. Ulandene har så lidt, og vi har jo så meget, så lad os dog dele graciøst ud af vores overskud og give dem noget af vores forurening – man skal skam ikke beskylde os for ikke at ville dele ...

Jeg skal ikke her fortabe mig yderligere i finansgrådighedens paradokser eller gå ind i de velkendte, dramatiske konsekvenser for mennesker, dyr og miljø, som vækst og profitjag har efterladt i sit kølvand, men blot konstatere, at Lawrence Summers' indstilling ikke just burde vanskeliggøre motiveringen af tiltag, som potentielt kan trække udviklingen i modsat retning. Men man skal jo begynde et sted, og lader vi de globale perspektiver hvile og vender os til de mere nære, kunne et passende, nationalt tiltag mod hæmningsløs økonomisk vækst og dens miljøbelastende konsekvenser måske være en borgerlønsreform.

Borgerløn er svaret

Da der eksisterer en række myter om borgerløn, vil det være på sin plads at henvise til den aktuelle debatbog Oprør fra bredden (Tiderne Skifter, 2002), i hvilken 11 forfattere gør op med fordomme om konsekvenserne og de økonomiske omkostninger af en borgerlønsreform. Bogen præsenterer en række individuelle vinkler på borgerløn, som måske kan udvikles til en ny og mere konkret løsningsmodel på det nuværende socialsystems værste problemer. Borgerlønsbevægelsen forstår borgerløn som en borgerret i form af en garanteret minimumsydelse til alle samfundsborgere, som man kan leve af. En borgerlønsreform skal indrettes således, at mennesker, der får erstattet overførselsindkomsten af borgerløn, som hovedregel vil have samme økonomiske vilkår efter en borgerlønsreform som i dag, mens det naturligvis samtidig skal sikres, at lønmodtagere ikke tjener på reformen. Der er mange bud på, hvordan dette kan realiseres, og Borgerlønsbevægelsen har offentliggjort flere borgerlønsmodeller på bevægelsens hjemmeside.
Men én ting er samfundsøkonomi og socialsystem – en borgerlønsreform er åbenlyst udtryk for et opgør med tvangsaktivering, klientgørelse og umyndiggørende bureaukrati i det eksisterende system, men kan også bane vejen for en omlægning af arbejdsvaner og ikke mindst vækstmantraet til fordel for et bæredygtigt samfundsgrundlag.
For flere er dette noget af det mest centrale ved en borgerlønsreforms potentiale. Således skriver f.eks. Tørk Haxthausen: »Det vigtigste ved ideen om borgerløn er, at den savner et bestemt mål. Den er åben. Den skal ikke føre til et socialistisk samfund eller global retfærdighed eller menneskerettigheder for alle. Borgerløn er en øjeblikkelig løsning på et øjeblikkeligt problem: Vækstens onde cirkel. Ingen kan forhindre en teknologisk udvikling, som hæver produktiviteten yderligere og yderligere sænker behovet for arbejdskraft. Ingen kan standse trenden mod fusioner, og slet ingen kan bremse kapitaltilvæksten. Men hverken ressourcerne, miljøet eller menneskene kan holde til den uhæmmede vækst, som dikteres af disse forhold.« (Oprør fra bredden, s. 36).
Vi kan ikke producere os ud af alle samfundsproblemer, men vi kan producere yderligere miljøproblemer i forsøget på at gøre det. Som modtræk til denne politiske strategi må vi ikke bare skabe en større miljøbevidsthed, men også et opgør med den herskende arbejdsmoral, ifølge hvilken lønarbejde er tilværelsens saliggørende omdrejningspunkt.
En garanteret og ubetinget minimumsindkomst, man kan leve af, frisætter i udgangspunktet mennesket til et reelt valg imellem lønnet beskæftigelse (og de ekstra, materielle goder, denne eventuelt kan finansiere) og ulønnet beskæftigelse (med færre materielle goder). Beskæftiget er man jo under alle omstændigheder, blot er halvdelen af befolkningen ikke beskæftiget med lønarbejde, men derimod med foreningsarbejde, husarbejde, skolegang, uddannelse eller sociale og familiære aktivi-

Politiske partiers holdning til borgerløn

Ingen af de eksisterende partier i Folketinget i dag, går ind for borgerløn – kun Det Radikale Venstre har en overgang i begyndelsen af 1990erne haft det på sit politiske program.

Det eneste parti på stemmesedlen til det kommende folketingsvalg, som går ind for borgerløn, er Minoritetspartiet (www.minoritetspartiet.dk). Derudover er bl.a. Retsforbundet, De Grønne og Solidarisk Fornyelse tilhængere af borgerløn.

I Norge er den nuværende regering positivt indstillet over for borgerløn og i gang med at undersøge mulighederne for at realisere en borgerlønsreform.

teter og 117 andre forhold, som man altså bare ikke får nogen løn for. Det betyder imidlertid ikke, at de ikke bidrager til samfundet (og samfundsøkonomien), for vi indgår alle i samfundets cirkler på mangfoldige måder og skal naturligvis behandles som ligeværdige mennesker med samme rettigheder, hvad enten vi er lønmodtagere eller ej.

Sæt arbejdskraften fri

En borgerlønsreform i Danmark vil ikke af sig selv ændre produktionen eller sætte en stopper for vækstspiralen. Men den vil muliggøre, at flere mennesker kan fravælge at støtte den gennem deres arbejdsliv.
En borgerlønsreform sørger nemlig for, at valget ikke længere indskrænkes til et enten-eller-valg imellem lønarbejde eller umyndiggørende »aktivering« og kontrol, som i dag tvinger flere og flere til at arbejde med hvad som helst blot for at undgå tvangssystemet
En reform, der således afskaffer tvangsaktivering og erstatter de bestandigt beskårede sociale ydelser med en garanteret borgerløn, giver flere mennesker mulighed for at stå helt eller delvist af ræset og undgå nedslidning og stress. Og ikke mindre vigtigt: Mulighed for frivilligt at leve på et lavere materielt niveau og ikke blot være et tandhjul i den evige vækstspiral, der er baseret på, at vi i stigende grad forbruger uden andet formål end at forbruge. En borgerlønsreform vil desuden i højere grad gøre det muligt at indrette lønarbejdet mere fleksibelt, med længere orlov, kortere arbejdstid og i det hele taget finde et mere individuelt tempo for ens tilværelse, der tager andre hensyn end arbejdsmarkedets profitmaksimering. Arbejdsmarkedet må med andre ord begynde at indstille sig på at stå til rådighed for mennesket, i stedet for at mennesket skal stå til rådighed for rbejdsmarkedet.
Flere får derved også mulighed for at standse op og spørge sig selv, om højere og højere materiel levestandard i sig selv er at foretrække, eller om ikke vi generelt har mere end nok.

Miljøet vinder

Og endelig kan borgerløn være en ekstra, indirekte erhvervsstøtte til udvikling og produktion af alternative, miljøskånsomme produkter, idet omkostningsniveauet bringes ned, hvis man her kan vælge at arbejde på frivillig, idealistisk basis og f.eks. under opstartsfasen helt kan fravælge løn – tilværelsens basale behov er jo i forvejen sikret i kraft af borgerlønnen.
I kombination med skabelsen af en større miljøbevidsthed kan kampen for en borgerlønsreform således være et skridt i retning af opgøret med vækstmantraet og arbejdsmoralen. Derfor har miljøbevægelsen og Borgerlønsbevægelsen måske ikke så lidt at sige hinanden: Et opgør med den herskende arbejdsmoral kan føre til større miljøbevidsthed – og større miljøbevidsthed kan føre til et opgør med den herskende arbejdsmoral ...

Læs mere:

Oprør fra bredden – fra velfærdsstat til borgerløn
Antologi. 138 sider, 168,- kr.
Tiderne Skifter 2002.
Af Rune Engelbreth Larsen (red.), Ellen Brun, Erik Christensen, Tørk Haxthausen, Souhail Ibrahim, Niels I. Meyer, Axel Mossin, Bente Schwartz, Per Sørensen, Knud Vilby og Mikael Witte.

Fyldige uddrag af boganmeldelser og en lang række debatindlæg i forbindelse med udgivelsen m.m. er offentliggjort på Borgerlønsbevægelsens hjemmeside: www.borgerloen.dk

Se også :

Citizen's Income Online
www.citizensincome.org

BLAND DIG !

MILJØSK er et tidsskrift, som har sine egne meninger i den daglige miljødebat. Og som gerne lægger spalteplads til, hvis du har en ny vinkel.

Vi er foran og bagude!

MILJØSK er foran, når det gælder debatten om, hvilken vej udviklingen kan og bør tage. Og bagude, når vi opsummerer på nyhedsmediernes miljøstof.

Skriv!

**MILJØSK er ikke til lange videnskabelige afhandlinger, men gerne til indlæg med seriøse synspunkter og ny erkendelse.
Kontakt NOAHs sekretariat og hør nærmere, eller send dit manuskript på diskette eller e-mail.**

**Miljøbevægelsen NOAH
Nørrebrogade 39 1 tv
2200 København N
Telefon: 35361212
Telefax:35361217
E-mail: noah@noah.dk**

NOAH

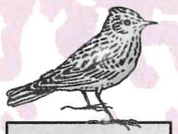

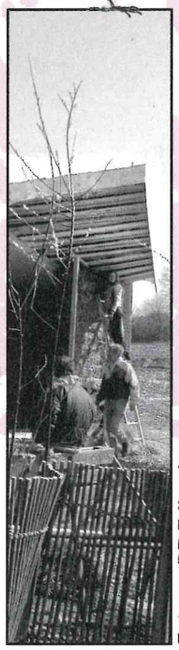

Fotoer : DR Friland

Endnu en skurvogn er blevet placeret som midlertidigt hjem for en familie på Friland. Lærkerne synger, vinden suser og skyerne gemmer solen, der dog kigger frem i glimt. Efterhånden er der snart 6 -7 bosteder på det, der for få måneder siden lå hen som stubmark. Enkelte træer og buske er blevet plantet, så de kan bryde ensformigheden og varsle om den frodighed, der om få år vil præge jordstykket - man er nødt til at tænke langsigtet, når det handler om et projekt som dette!

www.dr.dk/friland

Tema

'Friland'

Af Steen Møller og Dorthea Arnfred

Hvorfor Friland ?

Det først frø til Friland blev lagt fra flere år siden, på et seminar arrangeret af Netværket for Økologisk Folkeoplysning. Ideen hed "Økologiske Frizoner". Budskabet var enkelt, men ikke nemt: det er vigtigt at gøre forestillingen om en bæredygtig livsstil konkret ved at skabe reelle muligheder. Der er for meget snak, for mange skræksscenarier, og ikke mindst for mange urealistiske forventninger.

Vi ved, at vi bruger for mange ressourcer, og at vi tærer på den øvrige verdens og fremtidens muligheder. Vi ved at vores overforbrug ikke kan fortsætte uden stadig større konflikter og tragedier til følge. Samtidig ser det ikke ud til at vores store ressourceforbrug giver tilsvarende stor lykke. Hvorfor bliver vi hængende i dét spor?
Måske er opgaven for stor og skræmmende for den enkelte. Vi bliver skræmt af en forestilling om, at der kun findes én sand vej mod den perfekte bæredygtighed. Men der er tusinde forskellige veje mod en bæredygtig udvikling, og der vil uvægerligt blive trådt ved siden af gang på gang. Derfor er det bedre at forsøge, end helt at lade vær. Ingen kan være vejviser, men højst inspirere andre til at gribe livet og forme dagligdagen ud fra egne værdier. Vi håber, at kunne være med til at give inspiration ved at løbe et projekt som Friland i gang.

Friland og frirum

Navnet Friland betyder ikke, at området er løsrevet fra samfundet. Projektet udspringer tværtimod af et ønske om at forholde sig kvalitativt til samfundsmæssige problemer og videregive inspiration til andre. Friland er en idé, der gerne også skulle kunne etableres andre steder i landet. En grundforudsætning for os har derfor været, at Friland er uafhængig af lovgivningsændringer og udefrakommende økonomi.

Frirummet søger vi at skabe ved selv at gøre området fri for gæld, fri for tilskud og fri for affald. Derved bliver vi mere uafhængige af den styrende rolle økonomien har fået over de flestes hverdag. Vi ønsker også at undgå at lade os fange ind af, og styre af tilskudsgivernes ønsker. Vi forsøger at sætte os udenfor forbrugssamfundets "køb og smid væk kultur" ved at have målsætninger om at minimere affaldsmængden og stille krav til produkternes genbrugsevner.

Fri for gæld.

Mange mennesker lader sig let fastholde i en rolle som lønarbejder og forbruger. I dag er de allerfleste nødt til at låne penge til huskøb. For at kunne låne penge skal man have en fast indtægt, oftest i form af et lønarbejde. Er lånet først taget, er man tvunget til at beholde lønarbejdet for at kunne tilbagebetale sin gæld. På den måde bliver mange fanget i en cirkel, hvor det at sidde i "eget" hus begrænser ens udfoldelsesmuligheder yderligere. Og så er man jo dum, hvis ikke man udnytter værdistigning og tjener penge, når huset senere sælges. På denne vis kan efterfølgende købere komme til at hænge endnu mere på den, end man selv gjorde. Det er en udbredt - og accepteret - handlemåde, der dog hverken er særlig solidarisk, endsige bæredygtig. Vi ved, at vi derved i helt bogstavelig forstand giver gælden videre til vore efterkommere.

På Friland har vi lagt ejendomsretten til jorden i en fond, hvis overskud ved en eventuel opløsning skal gå til lignende formål. Med hensyn til husene er der lagt loft over priserne, inspireret af reglerne for handel med kolonihaver. Dette gøres ved dels at have et fast vurderingsgrundlag, og dels at handlerne går via bestyrelsen. Således undgår vi, at muligheden for en hurtig fortjeneste, er det der lokker folk med på Friland.

Gældfriheden stiller krav om at holde etableringsomkostningerne på et minimum. Da der samtidig stilles krav om affaldsfrit byggeri, vil der blive eksperimenteret med at finde billige, bæredygtige løsninger indenfor boligbyggeriet. Her er vi friere stillet end de fleste, idet vi ikke behøver at tilpasse os krav fra kreditforeninger eller forsikringsselskaber. Det eneste krav vi skal overholde er retningslinierne i bygningsreglementet.

Selvvirksomhed

De forholdsvis lave byggeomkostninger vil gøre det billigt at leve på Friland. Der er derfor ikke behov for at have et fuldtids lønarbejde. Tværtimod er det meningen, at alle skal skabe en form for selvvirksomhed. Der vil være mulighed for at finde og opdyrke nicher og begynde at arbejde med det, man har lyst til og er god til, frem for at være styret af, at skulle tjene mest muligt. Selvvirksomhed skal bidrage til at der er liv og aktiviteter i bo-området hele døgnet, så Friland kan blive et levende område, der vil have overskud at give af. Vi vil vise potentialet i et rigtigt sam-fund, frem for i det hver-for-sig-fund, vi har vænnet os til.

Hvordan Friland ?

Den første etape af Frilandsprojektet er blevet gennemført af en lille gruppe. Først efter at formalia med lokalplanlægning, borgermøder og handel næsten var på plads, blev interesserede kommende beboere indkaldt til orienteringsmøde. Vigtige forudsætninger for at være med var dels, at man havde opsparet penge (ca. 200.000 kr), så man reelt kunne være gældfri. Samtidig skulle man have gjort sig tanker om, hvordan man ville etablere selvvirksomhed. Via ansøgninger og samtaler blev der fundet en alsidig flok til de 12 lodder. Forskelle i alder, baggrund, interesse og familiære forhold har resulteret i 25 voksne og 9 - 10 børn i alderen fra ét til godt 50 år. I fremtiden vil vi alle arbejde med så forskellige områder som energirådgivning, friluftskurser, healing, kursusvirksomhed, dans, møbelkunst, byggeri, kajaksalg og meget mere.

Den første gang de kommende beboere mødte hinanden var i december sidste år, da andelsforeningen Friland blev etableret. Siden er det gået stærkt. Forskellige arbejdsgrupper har taget fat i de mange konkrete opgaver, der skal løses. Udfordringen er at finde billige og enkle løsninger, så der bliver penge tilbage at bygge hus for.

Da de 5 hektar jord blev overtaget 1. marts 2002, var Friland ikke andet end en bar mark. Herfra skal andelsforeningen selv stå for alt: få etableret vand og tilført el, få lavet veje og plantet træer i den fælles grønning og finde opbevaringsmuligheder for diverse byggematerialer. Den største udfordring er, at vi selv skal stå for behandlingen af spildevandet. Da området ligger tæt på et vandindvindingsområde, er der kun én vej, vandet må forsvinde hen - og det er op i den blå luft. M.a.o. skal der etableres fordampningsanlæg, der kan håndtere spildevandet. Det er den enkelte families ansvar at finde en passende løsning. Helt i Frilands ånd er der ikke på forhånd fastsat en fælles løsning eller en fælles måde at håndtere problemerne på. Nogen skaffer sig viden og deler den med de øvrige. Andre finder ud af at gå sammen om et anlæg. Fællesskabet skal gerne opstå ud fra noget konkret og ikke presses ned ovenfra..

Perspektiverne

Vi møder meget stor velvilje og interesse fra såvel kommunen som fra beboerne i lokalområdet. Interessen styrkes naturligvis også af, at projektet bliver fulgt af Danmarks Radio. Hen over sommeren og de følgende to år, vil DR vise en stribe udsendelser hen der følger byggeriet og nogle af de familier, der har valgt at lægge deres liv helt på Friland.

Det er en stor udfordring at være med fra starten og det kræver en god portion gå-på-mod. Noget kan forudses, men en lang række erfaringer skal gøres. Forhåbentlig bliver de ikke alt for dyrekøbte, men i form af opgaver, vi kan finde ud af at løfte ved egen eller fælles hjælp. De første par måneder har vi skullet løbe stærkt og tempoet fortsætter nok i de næste måneder eller måske nærmere år.

Drivkraften bag Friland er et ønsket om at bryde med nogle af samfundets normer: Økonomi - arbejde - rationalitet. De tre begreber er grundlag for vores materielle rigdom, men vi har lige så stille ladet dem omslutte os, så det er blevet rammen om, og meningen med vores liv. Og det holder ikke. Ensomheden og meningsløsheden griber om sig. Vi må bevæge os væk fra overlevelsens hæsblæsende overforbrug, og gribe livet istedet. Denne bevægelse kræver tid, ansvar og indflydelse. Og lige nu er vi sprunget ud på det dybe vand, hvor vi selv må svømme.

Læs mere:
www.dr.dk/friland

Først når produkterne bliver rene, bliver genanvendelsen det også. Når materialer genanvendes, flytter nissen med. Alt det gift, edder og fordærv, producenterne i deres kreativitet propper i produkterne, popper usvigeligt op i affaldsstrømmen.

Genanvendelse

- ressourcebesparelse eller statsstøttet fortynding?

Af cand.techn.soc.
Henrik Wejdling

Stofferne spredes i samfundet og dermed ultimativt i miljøet med de genanvendte materialer. Alternativt spredes de med røggasser, spildevand eller restprodukter fra forbrænding eller perkolat fra lossepladser. Hvad er så værst? Problemet skal selvfølgelig løses ved kilden. Produkterne skal gøres renere, mindre ressourcekrævende og mere sejlivede – og så skal vi bruge meget færre af dem! Mens vi venter på det, har vi godt 13 mio. t affald at tage stilling til om året. Skal de genanvendes for enhver pris, og dermed fortyndes ud i samfundet og miljøet? Eller burde vi behandle dem – under forbrug af endnu flere ressourcer -, så de kemisk set kommer til at ligne jordskorpens sammensætning mest muligt, og så levere dem tilbage til naturen med tak for lån? Eller burde vi – som artiklen her lægger op til - vælge at genanvende hver gang den samlede, globale miljøbelastning og det samlede ressourcetræk bliver mindre ved genanvendelse end ved anvendelse af jomfruelige materialer?

Dansk genanvendelse – en succeshistorie

I international sammenhæng indtager Danmark lidt af en førerposition med hensyn til at genanvende affald. 65% eller næsten 8.5 mio. af de 13 mio. tons affald, vi danskere genererer om året, genanvendes ifølge den officielle danske affaldsstatistik.

Udviklingen i affaldsmængder og fordelingen på forbrænding, deponering og genanvendelse fremgår af figur 1, hvor den tidligere regerings målsætning for fordelingen på de forskellige behandlingsformer i 2004 tillige er indsat. Det ses, at målsætningen for genanvendelse faktisk allerede var opfyldt i år 2000, hvorfra den senest opgjorte statistik stammer.
Af tabel 1 fremgår det, hvad det så rent faktisk er for fraktioner af affald, vi genanvender, og hvorledes udviklingen i mængder har været siden 1996.

Afgifter som løftestang

Der hersker næppe nogen tvivl om, at denne succes i vid udstrækning skyldes den danske brug af *afgifter* som styringsinstrument. Siden 1987 har der således

Tabel 1: Genanvendelse i Danmark 1996-2000 af affald fra primære kilder fordelt på affaldsfraktion.

I 1000 tons.

Kilde: Miljøstyrelsen, 2001

	1996	1997	1998	1999	2000
Farligt affald	53	72	56	80	51
Papir & pap	584	583	623	593	702
Flasker & glas	99	89	104	122	108
Plast	29	28	33	38	40
Madspild/andet organisk	193	230	194	218	252
Grene, blade & græs mv.	452	528	551	576	632
Jern & metal (1) & (2)	899	1.004	968	973	1.198
Autogummi	8	20	31	27	34
Beton	942	1.167	780	750	1.054
Tegl	93	125	123	126	227
Andet bygg/anlægsaffald	532	520	507	546	311
Asfalt	737	853	654	575	551
Træ	15	21	24	27	81
Jord & sten	391	353	388	398	460
Andet genanvendeligt	166	240	228	334	373
Flyveaske & slagger fra kulfyrede værker inkl. bioslagger (2)	1.213	911	859	869	770
Flyveaske & slagger fra andre kilder, dog ikke fra affaldsforbrændingsanlæg	2	2	2	1,5	1,2
Røggasrensningsprodukter (gips, TASP, svovlsyre)(2)	416	394	400	418	406
Slam fra kommunale rensningsanlæg udbragt på landbrugsjord, komposteret el. bioforgasset (3)	81	40	141	72	83
I alt	**7.787**	**8.052**	**7541**	**7815**	**8460**

været lagt afgifter på deponering og forbrænding af affald, mens genanvendelse har været afgiftsfri. Og affaldsafgifterne er steget klækkeligt i den lille snes år, de har været i brug. Således fra 40 kr pr. tons deponeret i 1987 til 375 kr. i dag. Særligt på strømmene af de meget tunge fraktioner af affald som f.eks. bygge- og anlægsaffald, har afgifterne haft en momentan effekt: Fra at have deponeret 82% af al bygge- og anlægsaffald i starten af 80'erne og kun genanvendt 12%, har bygge- og anlægsbranchen, herunder en underskov af behandlingsanlæg vendt tallene på hovedet, således at ca. 90% i dag genanvendes og mindre end 10% deponeres. Sagt meget firkantet, så betyder afgifterne, at der er skabt 'luft' for kreative sjæle til at finde på andre (gen)anvendelsesformer for affaldet, blot ekstra-udgiften til oparbejdning er lavere end afgiften. Affaldsafgifterne er m.a.o. en art indirekte støtte til genanvendelsesindustrien, som på eksemplarisk vis har forstået at gøre brug af dette samfundets skulderklap.

Genanvendelse godt for ressourcehusholdningen....

Hele den samfundsmæssige økonomi er snævert knyttet til et stadigt flow af materialer, som pisker gennem økonomierne. Såvel ressourceudvindingen som håndteringen af ressourcerne på deres vej fra råstof til deres bortskaffelse påvirker det omgivende miljø. Hver gang, der mobiliseres materialer, har det én eller anden form for miljøeffekt – kendt som ukendt! Internationale undersøgelser af materialestrømmene gennem nogle vestlige økonomier viser, at det er ganske anseelige mængder, der fordres, for at holde gang i økonomierne. I USA er der således tale om ikke mindre end 85 tons pr. næse pr. år, eller udtrykt i f.t. økonomien: 37 kg materialer for hver gang der præsteres 100 kr. BNP. Foreløbige danske beregninger tyder på, at hver dansker forudsætter en materialestrøm på 50-60 tons om året, for at opretholde det danske bruttonationalprodukt, eller ca. 23 kg for hver gang der præsteres 100 kr. BNP.

En fortsat vækst i bruttonationalprodukt betyder logisk nok et behov for stadig større mængder materialer, der skal mobiliseres og håndteres, med mindre miraklet da skulle ske, at det virkelig lykkes vækstoptimisterne at gennemføre en hel og fuldstændig afkobling mellem økonomisk vækst og øget materialeforbrug. Indtil miraklet sker, spiller genanvendelsen tydeligvis en central rolle i det samlede materiale-regnskab. Hver gang materiale genanvendes spares naturen for udvinding af en tilsvarende mængde jomfruelige ressourcer, alt andet lige.

....men nissen flytter med

'Bevidstløs' genanvendelse af affald indebærer ikke mindre problemer . Produkter er og bliver mere og mere sammensatte. I dag er eksempelvis byggematerialer sofistikerede produkter, indeholdende f.eks. PVC, der for det hårde PVCs vedkommende typisk er tilsat bly eller cadmium, og for den blødes vedkommende tillige kønshormonlignende blødgørere.

Den samme udviklingstendens gælder for snart sagt alle andre typer produkter. De sammensættes af materialer, udvundet og bearbejdet alle mulige steder på kloden, og ofte tilsat en knivsspids svært nedbrydelige eller miljøfremmede stoffer for at minimere fremstillingsomkostningerne.

Regelsættene accepterer fortynding

Når materialerne i udtjente produkter i dag skal genanvendes er de typisk 'forurenet' med tilsætningsstoffer. Produkter, baseret på genvundne materialer fra affaldsstrømmen, vil indeholde de samme 'forureninger', som var i de oprindelige produkter. Genanvendelse bliver hermed lig med fortynding. Jernindustrien, som står for broderparten af den danske

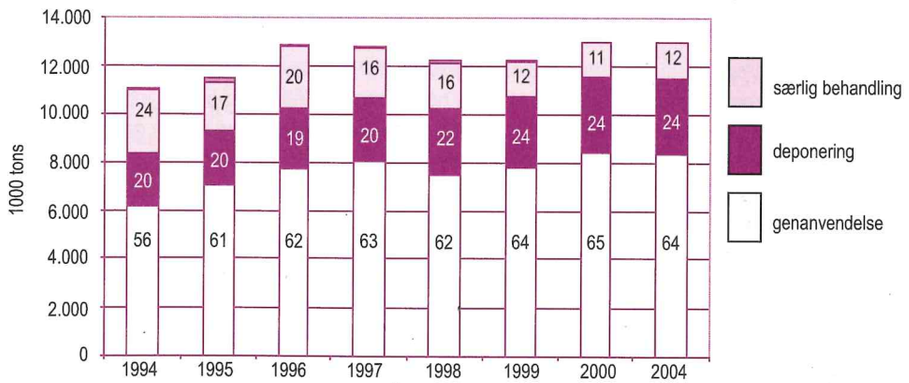

Figur 1: De samlede affaldsmængder i Danmark fra 1994 til og med 2000, fordelt på genanvendelse, forbrænding, deponering og 'særlig behandling' (typisk forbrænding af farligt affald). *Kilde: Miljøstyrelsen, 2001*

genanvendelse, har længe været opmærksom på fænomenet. F.eks. har kobberindholdet i det jern, som omsmeltes i en årrække været støt stigende p.g.a. de stigende kobbermængder i skrotjern (grundet stigende mængde af elektriske og elektroniske apparater i metalskrotstrømmene). Det gav store materialetekniske problemer, da kobberet nedsætter styrken i stålet, og da det ikke sådan lader sig rense ud af smelten. Intensiv forbehandling har fået kobberindholdet til atfalde i stålet igen. Men til gengæld beriget os med noget svært miljøbelastende affald, som før 'forsvandt' ind i det omsmeltede jern.

Andre 'forureninger', som *ikke* giver materialetekniske problemer, har knap så stor en bevågenhed hos den del af industrien, som genanvender affald. Her stilles i dag lovgivningsmæssige krav til renheden af affaldsprodukter, førend de må anvendes. Det gælder fx spildevandsslam og opgravet jord, som skal overholde en række grænseværdier for bl.a. indholdet af toksiske metaller , førend det må genanvendes. Men grænseværdierne ligger generelt noget over de baggrundskoncentrationer, som findes i jordskorpen. Der findes altså i dag ikke noget krav om, at vores affald skal 'ligne' den natur, som vi lægger det ud i, inden vi fører affaldet tilbage til naturen. Altså accepterer regelsættene en fortynding.

Skulle man forestille sig det tankeeksperiment, at alt affald fra samfundet skulle efterbehandles, så det fik samme karakteristika som jordskorpen, inden det blev leveret tilbage, ville det udløse en uendelig spiral af ressourceforbrug til brug for denne proces. Selv om ordet 'fortynding' måtte skure i enhver miljøaktivists ører, så er der altså ikke nogen anden udvej med alle de stoffer og materialer, vi ekstraherer fra den omgivende natur og propper ind i vores økonomi. De skal før eller siden ud igen, og det kan i princippet kun ske ved at fortynde dem ud i den omgivende natur igen.
Det eneste, men til gengæld også meget vitale, der kan være til debat, er, hvordan vi for det første får minimeret behovet for at fortynde stoffer ud i miljøet igen og for det andet, hvordan vi så mest hensigtsmæssigt får denne fortynding til at forløbe.

Dematerialisering

Minimering af fortyndingsbehovet opnås primært gennem minimering af det samlede ressourcetræk. Desto mindre, der skal proppes ind, desto mindre skal ud igen. Forbruget skal med andre ord dematerialiseres. Desuden skal de én gang udvundne ressourcer 'holdes i spil' så længe som muligt, dels ved at produkternes levetid forlænges mest muligt, dels ved at materialeindholdet i dem genanvendes igen og igen. Endelig skal produkterne selvfølgelig designes så 'naturnært' som muligt. Det er strategien for renere produkter, som er indeholdt i den produktorienterede miljøstrategi. Og det er selvklart den ultimative vej frem: Output-problemerne skal løses på inputsiden. Alt andet vil være lapperier!

Mens vi venter på de rene produkter, må vi imidlertid forholde os til det miskmask af sammenrodede materialer samt miljøfremmede og toksiske stoffer, som vores 13 mio. tons affald hvert år beriger os med. Hvordan får vi miljømæssigt mest hensigtsmæssigt leveret dem tilbage til naturen igen? Én af vejene kan bl.a. være materialegenanvendelse, som altså godt nok betyder fortynding af f.eks. også miljøfremmede og toksiske stoffer ud i samfundet og ultimativt miljøet, men som samtidig reducerer behovet for fornyet ressourcetræk – og dermed mobilisering af yderligere materialer og miljøskadelige stoffer. Genanvendelse som fortyndingsform kan altså være miljømæssigt det bedste valg. Men hver gang man står med et ton affald af en given art, bør man altså nøje overveje, om miljøet globalt set er bedst tjent med at det genanvendes eller efterbehandles med henblik på fortynding direkte ud i det omgivende miljø.

Referencer:

Adriaanse, A.; S. Bringezu; A. Hammond; Y. Moriguchi; E. Rodenburg; D. Rogich & H. Schütz (1997): "Resource Flows: The Material basis of Industrial Economies".
World Resource Institute, Washington D.C. April 1997.
Library of Congress Catalog Card No. 97-60566
ISBN: 1-56973-209-4

Ayres, R.U. (2001): Resources, scarcity, growth and the environment. Experts Reports on Resource Management, prepared for the European Commission. (tilgængelig på http://www.europa.eu.int/comm/environment/enveco/studies2.htm).

Hjelmar, O. (1998): Forbrænding: restprodukter. I: Christensen, T (red): Affaldsteknologi. Teknisk Forlag.

Matthews, Emely; Christof Amann; Stefan Bringezu; Marina Fischer-Kowalski; Walter Hüttler, René Kleijn; Yuichi Moriguchi; Christian Ottke; Eric Rodenburg; Don Rogich; Heinz Schandel; Helmut Schütz; Ester van der Voet & Helga Weisz (2000): "The Weight of Nations – Material Outflows from Industrial Economies", World Resources Institute, Washington, D.C.
Library of Congress Catalog Card No. 00-107192
ISBN 1-56973-439-9

Miljøstyrelsen (2001): Affaldsstatistik 2000. Orientering fra Miljøstyrelsen nr. 14, 2001

Der er stor forskel på hvordan den enkelte dansker belaster miljøet. Har man ikke bil belaster man måske mindre end dem med bil, men samtidigt får man råd til andre forbrugsgoder. Hvis det er en årlig chartertur til Thailand, belaster den billøse pludselig mere end bilejeren. NOAH har kigget på de miljømæssige forskelle mellem rig og fattig

De rige belaster miljøet mest

Af Jacob Sørensen
NOAHs Bæredygtighedsgruppe

Selv et barn ved at goderne er ulige fordelt i verden såvel som i Danmark. I særdeleshed erhvervslivet men også en stor del af vores politikere hævder at det er nødvendigt med ulighed for at hjulene holdes i gang og den årlige vækst kan holdes på de *nødvendige* 2-3 procent.

Gang i forbruget

I dag forbruger en gennemsnitsdansker dobbelt så meget som for 40 år siden. I 1960 købte vi 65 kg kød per dansker, i år køber vi godt 100 kg per dansker. Vi havde omkring 23 kvadratmeter boligareal per person, nu har vi knap 50. I 1960 var El-forbruget mindre end 400 kWh per gennemsnitsdansker, i år vil vi bruge over 2000 kWh. Når året er omme har vi tilbagelagt over 6 gange så mange kilometer i bil end vi gjorde i 1960. I 1960 fløj vi under 100 km i gennemsnit, i år flyver vi omkring 3000 km per person i gennemsnit. Vi har ikke danske tal for forbrugsstigningen for beklædning, men i Norge købte man i 1960 7 stykker beklædningsgenstande[1] per nordmand, i 1996 købte de 17 stykker.

Forbrugsmønsteret har også ændret sig siden 1960. I 1960 gik godt og vel en tredjedel af det samlede forbrug til fødevarer, nu er andelen nede på godt 15 procent. Til gengæld er andelen, der bliver brugt på boligudnyttelse, steget kraftigt fra 8 procent af det samlede forbrug til omkring 20 procent i dag.

Forbruget belaster miljøet

En stor del af den samlede miljøbelastning kan derfor henføres til privatforbruget. Når vi køber en vare, er der uundværligt forbundet en vis miljøbelastning til købet. Fabrikken, der har produceret varen, har brugt energi, vand, materialer mv. og udledt forurening til omgivelserne. Fabrikken har måske underleverandører som igen har brugt energi og materialer. Materialerne er på et tidspunkt blevet udvundet som råstoffer i en mine eller blevet produceret i land- eller skovbruget. Der er blevet brugt materialer, energi og areal til at bygge fabrikkerne. Der er også brugt materialer og energi til opførsel, drift og vedligeholdelse af butikken, hvor varen sælges. Varens enkelte komponenter skal

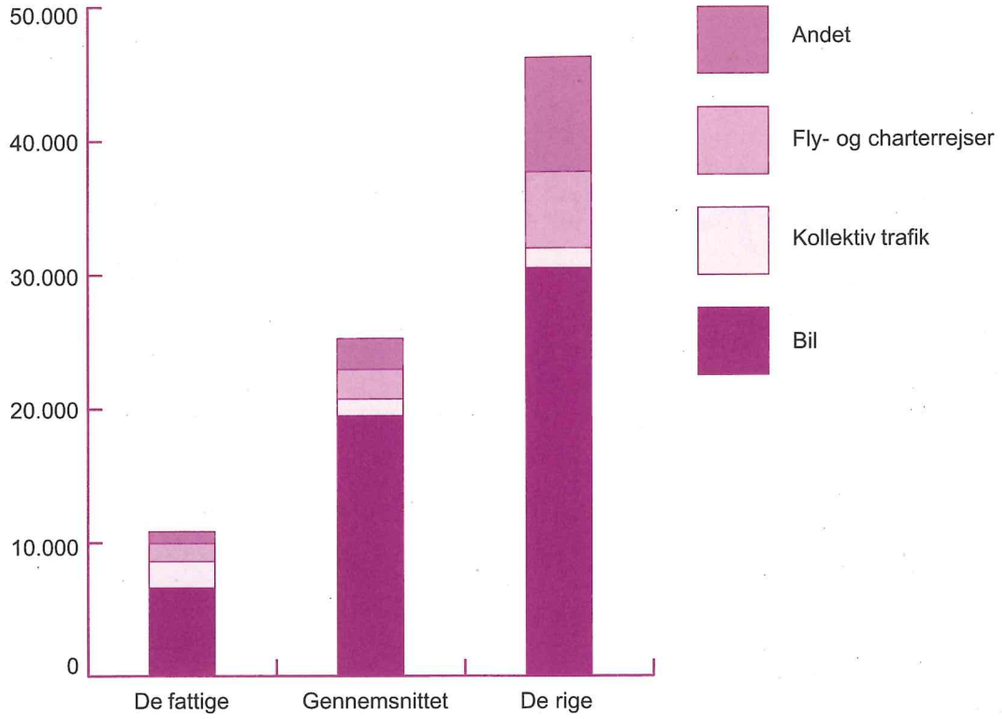

transporteres fra råstofproducenten til fabrikkerne og fra fabrikken skal varerne transporters ud til butikkerne.

Danskernes forbrug skaber ikke kun miljøproblemer i Danmark, men også i andre lande. Eksempelvis er CO2-udslippet i forbindelse med det danske samfunds samlede aktiviteter en fjerdedel højere når udledning ved produktionen af importerede varer og tjenester, der forbruges i Danmark, medregnes og eksport af danske varer og tjenester er fratrukket.

Vi ser også at flere og flere virksomheder flytter produktionen til udlandet, hvor arbejdskraften er billigere end i Danmark. Ofte beholder virksomhederne de videnstunge funktioner, fx udviklingsafdelingerne, i Danmark, men flytter den miljøtunge produktion til udlandet. Vi ser også eksempler på, at udviklingslandenes samlede CO2-udslip og materialeforbrug stiger hurtigere end den økonomiske vækst. Isoleret set er det i Danmark lykkedes at afkoble væksten fra udviklingen på CO2-området, da vi ikke udleder meget mere CO2 (inden for Danmarks grænser) end vi gjorde for 30 år siden, til trods for en høj økonomisk vækst.

Indkomstfordeling og miljøbelastning

Som en tommelfingerregel siger man, at de vestlige lande står for 90 procent af verdens samlede forbrug af energi og materialer, selvom kun 20 procent af verdens befolkning bor i vesten. Det er ikke kun mellem nationerne der er forskel på hvordan forbruget fordeler sig, også blandt danskerne er der stor forskel. De rigeste 10 procent af danskerne forbruger 60 procent mere end gennemsnittet og 150 procent mere end de fattige[2].

Gennemsnittet har en årlig nettoopsparing på knap 15.000 kr. per husstand, mens rige, samtidig

med et 60 procent større forbrug, har en nettoopsparing på knap 110.000 kr. per husstand i form af især indbetalinger til pensions- og livsforsikringsordninger. En anden forskel er, at der er en større andel blandt de rige der har egen bolig end blandt gennemsnittet. Det er således specielt dem med de høje indtægter, der har fået gavn af de sidste årtiers økonomiske politik, som har favoriseret boligejere. Pensionsordningerne som siden tresserne er blevet stadigt mere individuelle begynder nu at komme til fuld udbetaling til store grupper der har indbetalt til ordningerne gennem hele deres arbejdsliv og værdistigningerne i ejerboliger bliver kapitaliseret efterhånden som boligejerne bliver ældre og sælger deres bolig. Dette betyder at formueulighederne bliver stadigt større og vi vil se flere og flere velhavende pensionister, der vil råde over store beløb til forbrug. Man taler derfor om en forbrugsbombe som vi knap har set starten på.

Det er klart at når rige forbruger mere end andre grupper belaster de også miljøet mere. Riges, gennemsnittets og fattiges forbrugsandel til beklædning, bolig og fritidsaktiviteter ligger på stort set samme niveau, dvs. for hver 100 kroneseddel der bruges går en lige stor andel til disse kategorier. Kan man derudfra hævde at riges miljøbelastning er 1.6 gange større end gennemsnittets? Inden for nogle forbrugskategorier er der selvfølgelig stor forskel på pris, kvalitet og miljøbelastning. Et fjernsyn, der miljømæssigt er forbundet med de samme omkostninger, kan købes for 2.000 kr. eller 12.000 kr. Prisen på et par bukser, der materialemæssigt er helt ens, kan nemt svinge fra 100 til 1.000 kr. I hvor høj grad de forskellige grupper køber discount (stor miljøbelastning per krone) eller kvalitet (mindre miljøbelastning per krone) ved vi ikke. Dog har en undersøgelse fra Handelshøjskolen kun kunnet påvise en svag sammenhæng mellem indkomstniveau og køb af økologiske fødevarer. Endvidere bruger rige ikke væsentligt mere på immaterielle forbrugsgoder som fx teater, højskoler, biografer, håndværkere eller restauranter end andre.

Fødevarer og transport er de to kategorier der skiller sig mest merkant ud. For fødevarer gælder at forskellen mellem indkomstgruppernes absolutte udgifter er lille, mens det omvendte gør sig gældende for transport. Riges absolutte udgifter til mad er 'kun' knap 1,3 gange større end gennemsnittet, mens de rige bruger godt 1,8 gange mere på transport og rejser end gennemsnittet og over 4 gange så meget end de fattige. Dertil kommer at gennemnitsdanskeren bruger en større andel af sit forbrug på kollektiv transport end rige, mens de rige bruger en forholdsvis større andel på bil- og flytransport. Desuden er det de rige der har mest glæde af flyselskabernes bonuspoint, som de optjener på erhvervsrejser, men som aldeles skattefrit kan bruges til private rejser.

Det fremtidige forbrug

Samfundet er havnet i et reelt dilemma med hensyn til vækst og forbrugsstigning. På den ene side ved vi godt at det, af hensyn til miljøet og den internationale

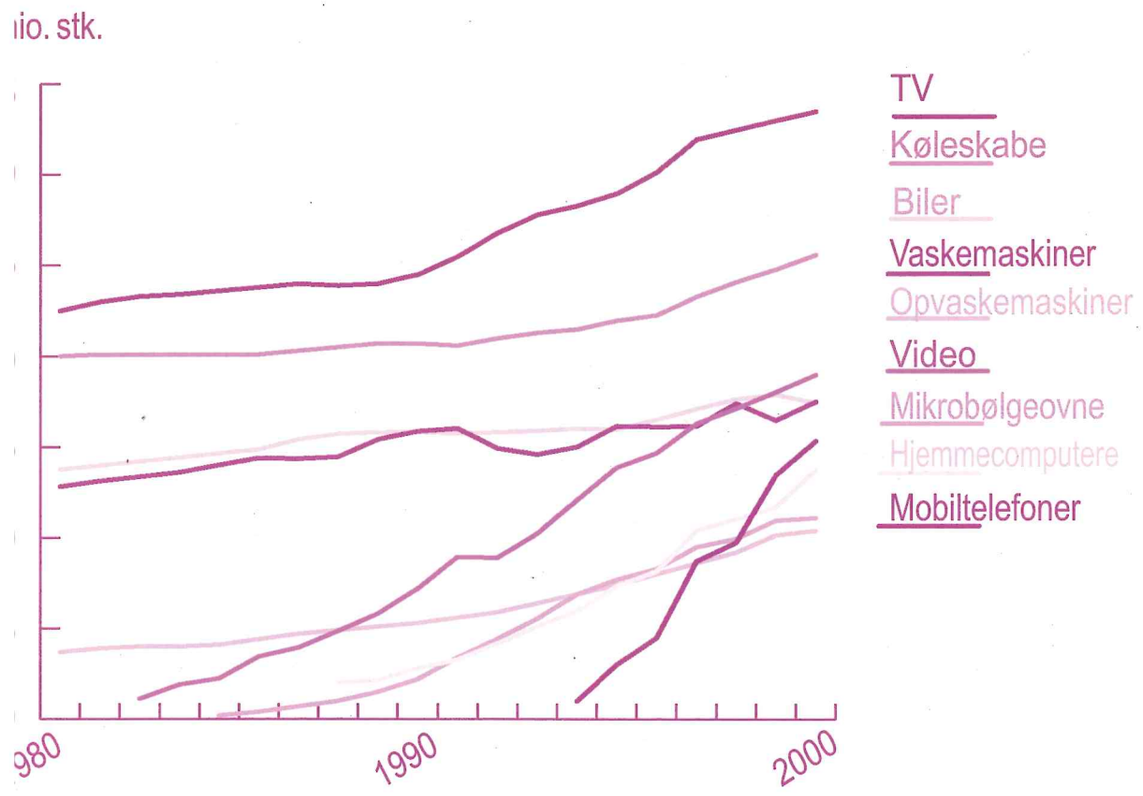

fordeling, ikke kan fortsætte. Vi er også klar over at levestandarden for længst har overskredet det punkt, hvor øget forbrug medfører øget livskvalitet. Dertil kommer paradokset, at folk følte sig rigere i 1960'erne end i dag, som Jesper Jespersen forklarede i Miljøsk nr. 26. På den anden side er hele vores økonomiske og politiske system bygget op omkring økonomisk vækst og stigning i privatforbruget, og selvom vi kan se problemerne, er der ingen seriøse overvejelser om at løse dem.

Mellem 1994 og 1998 kunne de rigeste husstande forøge deres forbrug med 16 procent – mens de fattigste husstandes forbrug faldt med 2 procent. I samme periode steg det gennemsnitlige private forbrug med 8 procent.

Med den nye regering er der grund til at antage at disse tendenser fortsætter. Antager vi derudover at rige er trendsættere for de øvrige forbrugere, dvs. efterhånden som gennemsnitsforbruget stiger vil forbrugsmønsteret i højere grad ligne det rige har i dag, kan vi forudsige at danskernes forbrug af alle kategorier – på nær fødevarer – vil stige i fremtiden. Det tyder endvidere på at bil- og flytransport vil stige kraftigere end den generelle økonomiske vækst.

Afgifter i forbindelse med biler er stort set den eneste progressive[3] grønne afgift vi har, men med udsigt til større forbrugsstigninger inden for transport end andre kategorier, samtidigt med at det især er de rigeste der er bilister, er der god grund til at sætte afgifterne yderligere op. NOAH har for længst anbefalet at hæve benzinafgiften med 1 kr. per liter hvert år de næste 20 år. Der er også god grund til at indføre afgifter på flybrændstof, i dag sælges en liter flybrændstof til 1,50 kr. i Kastrup Lufthavn. Det ville også være rimeligt at sløjfe momsfritagelsen på flybilletter og charterrejser og indføre grønne afgifter på flytransport.

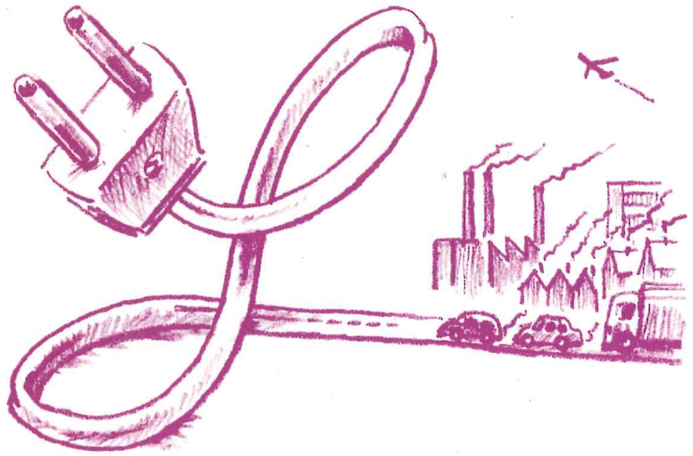

En væsentlig grund til, at forbrugerne bruger en væsentlig større andel af deres samlede forbrug på bolig end tidligere, er at staten har subsidieret boligområdet kraftigt. Grundlæggende økonomisk teori siger jo at forbrugerne vælger de forbrugsgoder hvor de får mest for pengene. Et forslag til regeringen kunne således være kun at subsidiere miljøvenligt byggeri.

Vi får ofte at vide at der er behov for tilbageholdenhed i den offentlige sektor, ellers kan væksten ikke opretholdes på et højt niveau. Måske skulle man snarere begynde at snakke om at skrue op for blusset i det offentlige, da det offentlige forbrug generelt er mere immaterielt end det private. Desuden er goderne, og dermed miljøbelastningen, mere jævnt fordelt i den offentlige sektor.

Forsømt område

Skal Danmark være miljømæssig bæredygtig – dvs. at alle lande på jorden kan have et tilsvarende forbrug uden at miljøet forringes – kræver det, efter alt at dømme, dels en mere effektiv teknologi, ændringer i forbrugsmønsteret og mindre vækst i forbruget.

Myndighedernes og erhvervslivets indsats sker næsten udelukkende på det teknologiske niveau. Den officielle politik – uanset regering – for at sikre en stabil og høj vækst, er en direkte modsætning til bæredygtighed. Desuden er der ingen dansk regering der har formuleret en sammenhængende politik for at ændre forbrugsmønsteret over i en mere bæredygtig retning. Der findes nogle få afgifter (først og fremmest på vand, biler og energi) og subsidier (først og fremmest til kollektiv trafik) som kan kaldes bidrag i den rigtige retning, men en lang række subsidier, skatteregler og reguleringer har den totalt modsatte effekt.

På NOAH's hjemmeside www.noah.dk/forbrug kan du læse mere om indkomstfordeling, forbrug og miljøbelastning. Vi har også udgivet et debathæfte, der kan downloades fra hjemmesiden eller tilsendes mod betaling af porto – ring 35 36 12 12.

www.noah.dk/forbrug

Fodnoter :

1. Med beklædningsgenstande menes bukser, bluser, skjorter, kjoler, jakker mv., men ikke T-shirts, undertøj, sokker, halstørklæder og lign.

2. Her definerer vi de fattige som den tiendedel af Danmarks befolkning som lever i husstandene med den laveste indkomst per personækvialent og de rige som den tiendedel der lever i husstande med højest indkomst per personækvivalent. Første voksen i en husstand tæller 1 personækvivalent, de efterfølgende voksne tæller 0,5 og børn under 14 år tæller 0,3. Beløbene er fra 1998.

3. Dvs. at rige betaler forholdsvis mere end fattige, deres indkomst taget i betragtning

Det er sandsynligt at der er en "ny stil" på vej, nye måder at gribe tingene an på, nye interesser og nye krav til den enkeltes indsats.

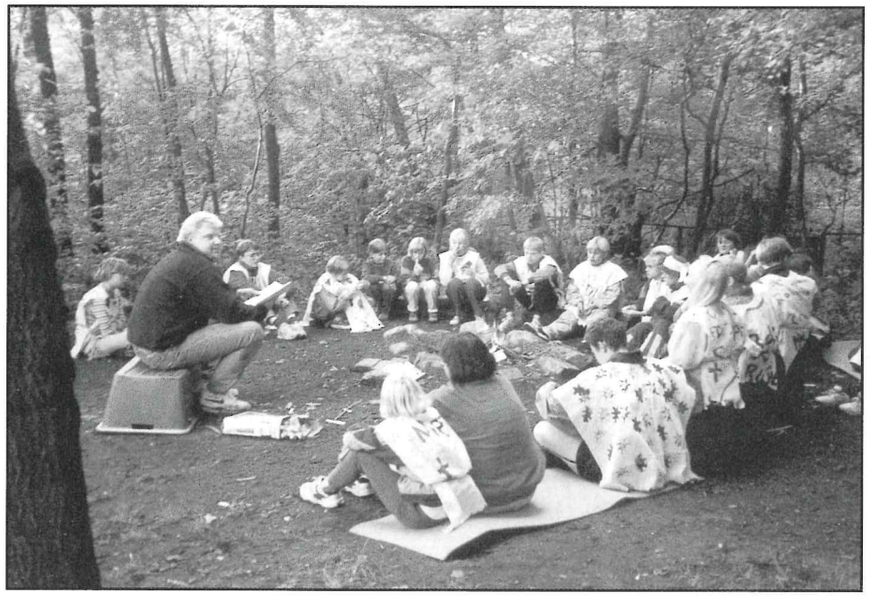

Tema

Frivillig - hvorfor ?

– om frivillighedens bæredygtighed

Af Ulla Habermann
fil.dr., Institut for Idræt., KU.

Hvis vi skal tro mediernes overskrifter, så er forenings-Danmark på vej ud. Folk gider ikke længere engagere sig og vil have penge for deres arbejde. De unge er uinteresserede. Foreningerne er for stive og er blevet til leverandører af aktiviteter og eller til entreprenører i den offentlige velfærdsproduktion. Demokratiet er blevet uinteressant.

Bekymringerne vil ingen ende tage. Men de er for så vidt ikke af ny dato. Allerede Alexis de Tocqueville, der i 1830erne som den første fremhævede foreningernes velsignelser, frygtede for det moderne samfunds tendens til individualisering og opløsning.1 Og her hører bekymringen om, hvorvidt der i fremtiden vil være "frivillige nok" til at bære foreningerne videre naturligt til.

Hver tredje dansker

Ikke desto mindre deltager godt hver tredje dansker i frivilligt arbejde – de fleste indenfor idrætten og omkring 10 procent indenfor det sociale område . Kun et par procent er frivillige indenfor miljøbevægelsen – hvilket er under det gennemsnit på fem procent , som vi finder i europæisk sammenhæng. Men der er intet der tyder på en nedgang i antallet af frivillige totalt set. Og samtidig har danskerne aldrig før været medlemmer af flere foreninger (i gns. 3,7 foreninger). Ca. 40 procent er medlem af en sagsorienteret organisation - herunder 11,6 procent af en miljøorganisation.2 Spørgsmålet er, hvorfor mange foreninger føler, at det er blevet sværere end tidligere at få frivillige med i arbejdet.

Idrætten som eksempel

Lad mig tage idrætten som et konkret eksempel på bekymringen. Det hedder sig, at færre og færre af de unge påtager sig et tillidshverv i foreningerne, og at det bliver sværere og sværere at finde frivillige trænere. I en undersøgelse af børns idrætsvaner3 svarer 32 procent af børnene i 9. klasse " ja" til, at "man skal hjælpe i sin forening", men kun knapt 20 procent er aktive. Spørger man så de unge selv om grunden til at de ikke deltager mere, siger de at de aldrig er blevet spurgt - og at de ikke tages alvorligt. De unges indsats passer måske ikke altid ind i en strømlinet og mere professionel foreningsform. Og selvom de unge gerne vil hjælpe til som frivillige, tror de gamle ikke, at de unge har lyst.

En grund kan være, at der meget forskel på, hvilke opgaver unge og ældre frivillige engagerer sig i. Både alder og køn spiller en væsentlig rolle for hvilken slags frivilligt arbejde man påtager sig - og hvilke forskellige og skiftende interesser, man har. F.eks. viser det sig at frivilligt socialt arbejde, for en stor del er befolket med kvinder over 60. Medens idrætten tiltrækker de unge mænd. I miljøbevægelsen ser det ud til, at flest mænd er aktive; men der findes desværre ingen aktuelle undersøgelser af miljø-frivillige .

Motiver til frivillighed

En måde at komme videre i overvejelserne er ved at se nærmere på motiver til frivillighed.
Hvad er det, som får mennesker til at give deres tid og kræfter til at hjælpe til - uden at få betaling for det og tilsyneladende uden at få noget til gengæld? Hvad det er for kvaliteter, man søger efter som frivillig? Hvad er det for fællesskaber, der betyder noget? Hvor "bæredygtig" vil frivilligheden være?

Hvad er motiver?

At undersøge motiver til frivillighed er på mange måder en risikabel affære. Alene spørgsmålet: hvad er motiver? kan bringe uorden i geledderne. Og kan man overhovedet lade folk selv afgøre, hvorfor de deltager i frivilligt arbejde. Kan man få et "ærligt" svar? Er der særlige interesser på spil? Er der tale om efterrationaliseringer, om selvforherligelse eller tilfældige kryds på en skala i spørgeskemaet?
Motiver kan forstås på mange måder. Som opfyldelse af ubevidste og/eller bevidste behov, som bevidste valg, som ord og som handlingsstrategier. Jeg har valgt at forstå motiver til frivillighed som de frivilliges egne subjektive tolkninger af deres handlinger. Dvs at motiver formuleres som forklaringer på en - fortidig, nutidig eller fremtidig - handling.4

Mix, hieraki og sammenhæng

Spørgsmålet: hvorfor deltager du i frivilligt socialt arbejde? giver mange forskellige svar, og et forsøg på at få sans og samling på materialet er nødvendigt. Folk fortæller og genfortæller deres historier, som i dette tilfælde handler om deres motiver til frivillighed - og "virkeligheden" kan godt være en anden. Men det betyder ikke, at fortællingen er usand, for det som er afgørende, når motiver til frivillighed skal udtrykkes, er at de giver mening. Den efterhånden ret omfattende forskning (nordisk og angelsaksisk) om motiver til frivillighed kan kort sammenfattes således[5]:

👍 - der er tale om et *motiv-mix* - den enkelte frivillige har mange forskellige motiver: normative, instrumentelle og strukturelle. Det handler altså både om engagement, solidaritet og altruisme, om egennytte og sociale relationer og om aktuelle begivenheder og betingelser i den frivilliges liv.

👍 - der er tale om et *motiv-hierarki* - alle motiver har ikke lige stor vægt. Alt afhængig af f.ex. alder og køn og status i organisationen tillægges de forskellige motiver forskellig betydning.
Imidlertid får normative motiver stor vægt, når de frivillige selv skal rangordne deres motiver. Mennesker er tilbøjelige til at betragte deres frivillige indsats som et normativt udtryk for identitet og livsstrategi.

👍 - der er tale om *motiv-kontext/sammenhæng* - der er forskel på hvilken vægt motiver har i forskellige organisationstyper og motiver er desuden relateret til organisationens formål og til "tidsånden". Motiver som relateres til normative værdier er som regel mere fremtrædende i sociale, humanitære, religiøse og sagsorienterede foreninger end i fritids- og aktivitetsorienterede foreninger.

Hvorfor frivillig - og hvordan frivillig

I min undersøgelse af motiver til frivillighed viser det sig :
- at normative værdier klart og uden konkurrence er det væsentligste motiv
- at læring og identitet begge er dimensioner, som folk finder meget væsentlige
at sociale forventninger i ringe grad spiller ind som (bevidst) motiv
- at indflydelse og magt(generelt set) ikke hører med i de frivilliges selvforståelse
- at karriere-motiver stor set ingen rolle spiller

Motiverne blandes lidt forskelligt alt afhængigt af hvem den frivillige er og hvor vedkommende er frivillig. Men på tværs af undersøgelserne kan det konstateres at det er motiver tæt knyttet til individuelle (frie) valg – som værdsættes højt. Der kan være tale om rationelle valg, hvor nytte og interesse indgår .Om normative valg baseret på moral, fællesskabsfølelse og tradition. Og om følelsesmæssige valg, som bygger på personlige relationer. På tværs af disse forskellige valg væves der tråde af såvel altruisme som egennytte.
Imidlertid er det ikke tilstrækkeligt at spørge, "hvorfor" frivillig. For at forstå motiver til frivillighed er det nødvendigt også at stille spørgsmålet "hvordan" frivilligt arbejde bliver en del af menneskers liv, hverdag og selvforståelse.

Altruisme, egennytte og gensidighed

Det klassiske spørgsmål, om frivilligt arbejde skal ses som altruisme eller egennytte , er ikke til at komme udenom. Derfor skal det også - omend kortfattet - berøres i denne artikel. Søger mennesker det gode og det skønne i deres frivillige arbejde, eller handler det om langt mere, jordnære "praktiske" og nødvendige motiver.

Begrebsparret altruisme/ egennytte har altid været et brændbart emne, og er ofte blevet fremstillet som modpoler i et enten/eller- mønster. Da jeg startede motiv-forskningen, var jeg meget optaget af disse begreber, som omdrejningspunkt for forståelse. Jeg ville gerne være med til at sætte altruismen "fri" - at gøre det legitimt at søge "det gode".

Der er ingen tvivl om, at frivillige selv vægter den menneskelige dimension i det frivillige arbejde, som et væsentligt motiv for at deltage. De ønsker at give verden et menneskeligt ansigt ved selv at deltage. Samtidig får de mulighed for at modtage - ved at være en del af et fællesskab og ved at få glæden ved at være til nytte.
Den stærke understregning af de værdimæssige udtryk i undersø-

To idealtyper for frivillighed

	"klassisk" frivillighed	"ny" frivillighed
Frivillighedens kultur	traditionelle værdier fællesskabet frie valg	individualisme refleksititet
Valg af organisation ud fra	tilhørsforhold og loyalitet stærke bånd stabil organisation	personlig interesse løse bånd netværk
Engagement	lang tid (livstid) kontinuitet regelmæssigt lokalt	tidsbegrænset episodisk situationsbestemt globalt
Type af aktivitet	organisationens behov aktiv indsats	interessestyret/selvhjælp passivt medlemsskab
Forhold til indsatsens målgruppe	ulige altruistisk	gensidigt egennyttigt

⇦ Frivilligt arbejde : Tidliger narkomaner samler brugte sprøjter sammen i en park

gelserne, er på en mærkelig måde både gammeldags og moderne på samme tid. Den understreger et budskab om social indignation, engagement og solidaritet, som (vi måske troede) hørte fortiden til. Men den indebærer også en individualisme i handlingen, som hører til i postmodernismen - og som vel også indebærer individets mulighed for at vælge altruismen. Mennesker håndhæver i deres selvforståelse som frivillige de altruistiske værdier, og samtidiger deres forklaring for at kunne tillade sig en sådan "luksus", at de jo selv har glæde af det. De ønsker at gøre det gode, - men de sidestiller det ikke nødvendigvis med at være gode. Altruismen og de normative værdier er en nødvendighed på samme måde som interessekampen er det .

Frivillighedens bæredygtighed

Motiver tager naturligvis farve af tidsånden og de politiske vinde, som blæser i øjeblikket. I Danmark har begrebet "samfundssind" fået en renaissance og viser sig i vor tids politiske budskab om nødvendigheden af borgernes, foreningernes, virksomhedernes og kirkens sociale ansvar. Regeringen har i anledning af FNs frivillighedsår (2001) udgivet et såkaldt Charter om samspillet med de frivillige organisationer – og har i foråret 2002 fulgt dette op med handlingsprogrammet "Det fælles ansvar". 5 Men kan vi så regne med, at der vil være frivillige nok i fremtidens samfund? Der er to svar på dette. Det ene er JA, der vil være frivillige nok. Det andet er PAS PÅ, for man kan ikke styre frivillighed.

Jeg er overbevist om, at vi ikke behøver at bekymre os om fremtidens frivillighed. Der vil - især i en tid præget af forandring og identitetsløshed - være brug for at finde mening og identitet. Vor tids mennesker - med deres (påståede) individuelle valg og identitetsløshed - har brug for at møde foreningernes kollektive værdier.

Den postmoderne frivillige

Hvis vi skal tro de billeder af det postmoderne menneske, som en stor del af samfundsforskningen tegner, vil fremtidens frivillige være langt mere "refleksivt" indstillet til deres liv og deres frivillige arbejde. De vil lægge mere vægt på individuelle valg og egne interesser, nytteværdi og mindre vægt på traditionelle værdier , (klassemæssige) loyale tilhørsforhold og sociale forventninger. Frivillighedens bæredygtighed må naturligvis bedømmes ud fra nutidens (og fremtidens) normer og ikke ud fra en traditionel opfattelse af, hvordan en frivillig bør se ud og te sig. På den anden side bør vi nok være varsomme med blot at fremskrive frivilligheden ift. teorier om postmodernismen. Nedenfor har jeg forsøgt at vise to idealtyper af den klassiske og den nye frivillighed.

Det er sandsynligt at der er en "ny stil" på vej, nye måder at gribe tingene an på, nye interesser og nye krav til den enkeltes indsats. Men samtidig er det i mine undersøgelser åbenbart i hvor høj grad både unge og ældre frivillige står med et ben i hver lejr. "Egennytte" opvejes af værdier som altruisme og fællesskab. Mange bliver længe i samme organisation bundet såvel af kammeratskabet som af ansvarlighed overfor organisationens sag. Foreningernes lokale forankring er slående. Måske er der tale om en overgangstid, hvor der er brug for et frivilligt rum, der kan rumme identitetsdannelse, livsstrategi og mening. Og måske er vor tids frivillige stadig forankret i 1900-tallets ideal om "gode borgerdyder". I hvertfald må det konstateres at hvad enten der er tale om et efterslæb eller en forsinket reaktion, så lader den "postmoderne frivillige" vente på sig.

Kan frivillighed styres?

Frivilligheden som sådan er altså sandsynligvis ikke i fare. Det åbne spørgsmål er, i hvor høj grad den lader sig styre. Det er et gennemgående resultat af mine undersøgelser, at de frivillige selv vil bestemme hvilket ansvar de vil påtage sig, og hvordan dette ansvar skal indløses. Rammerne og præmisserne for det frivillige arbejde er ikke ligegyldige. Det er her selve frivillighedens bæredygtighed kan siges at være på spil. Det handler egentlig ikke om idræt eller socialt arbejde, spejderarbejde eller miljøbeskyttelse som indhold i foreningen. Det handler om at fastholde den folkelige opbakning, som materialiseres i det frivillige arbejde og i medlemskaberne, og hvor balancen mellem mål og midler(opgaver) bliver afgørende. Og her er det så, at de frivillige organisationer og foreninger må overveje deres stilling. Der er groft sagt to yderpositioner. Organisationerne kan vælge at se sig selv som (lokale) velfærdsentreprenører bundet op af lovgivning og aftaler med det offentlige. Eller de kan vælge rollen som identitetsskabende netværk og bærere af forskellige former for sociale bevægelser. Og der må foretages et aktivt bevidst valg af, hvor på skalaen organisationens indsats skal befinde sig.

Det er sandsynligt, at fremtidens frivillige arbejde får en anden (institutionel) form, og måske et andet indhold, og i nogen grad andre bevæggrunde alt efter, hvorledes samfundsforholdene og arbejdsmarkedet udvikler sig. At foreninger og organisationer opstår, forsvinder og forandrer sig hører til historiens gang - og det er vigtigt ikke at binde frivilligheden til bestemte organisationsformer. Det vigtigste er, at mennesker også i fremtiden er villige til at tage fat på de ideer, som de brænder for, og føre dem ud i livet . Og jeg er ikke i tvivl om, at den vilje findes. Så er det op til organisationerne at være dristige nok til at "tilbyde " et budskab som har identitet og mening .

Anmeld en bog !

Miljøsk inviterer hermed vores læsere til at anmelde en af nedenstående publikationer. Anmeldelsen vil blive bragt i næste nummer og anmelderen får lov at beholde bogen som belønning.

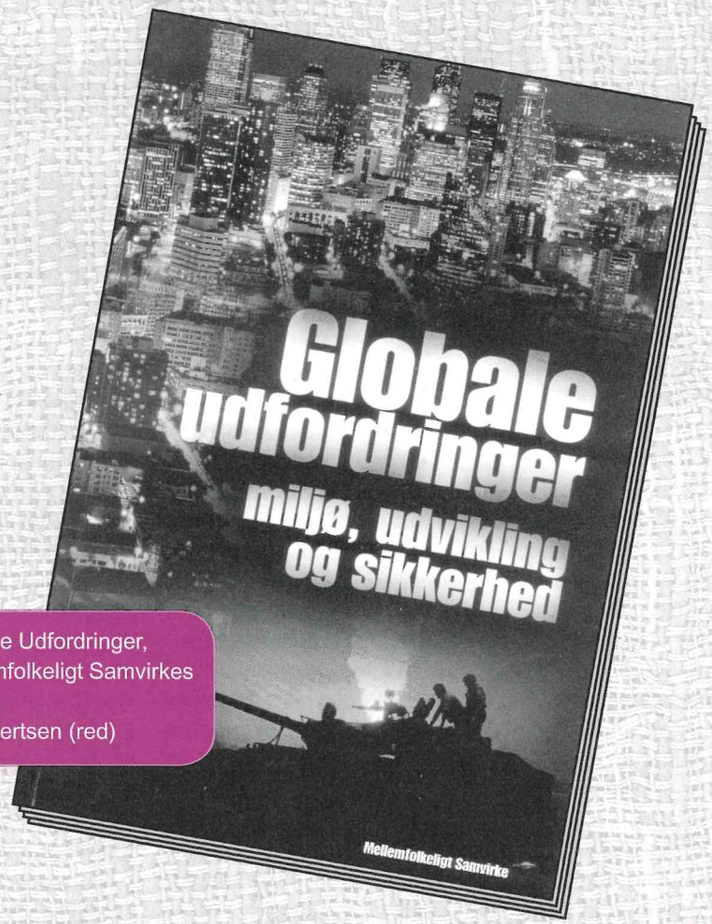

Globale Udfordringer,
Mellemfolkeligt Samvirkes
Forlag
Uffe Gertsen (red)

'Indkomst, forbrug & miljø'
af Jacob Sørensen, udgivet
af Noah

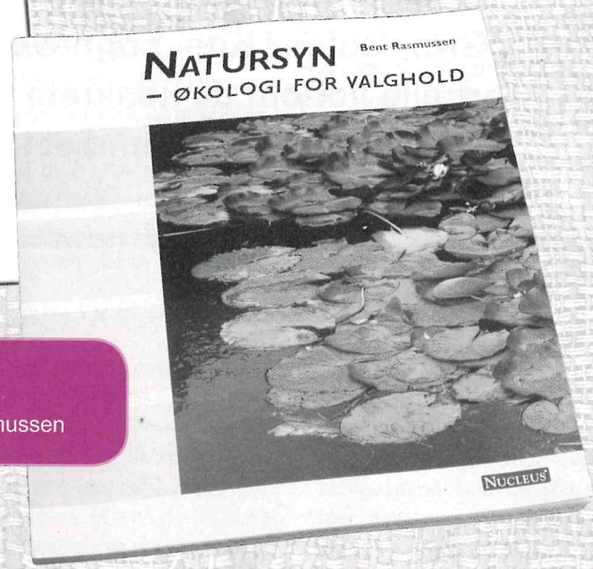

Natursyn,
Nucleus
Bent Rasmussen

Det såkaldte Rio + 10 topmøde om verdens bæredygtige udvikling er netop afsluttet i Johannesburg. Under topmødet i 1992 i Rio forpligtede parterne sig bl.a. til at styrke det lokale miljøarbejde via den såkaldte Agenda 21. Miljøsk Redaktionen har bedt Grøn Guide i Kgs. Enghave, Torben Forskov, om at fortælle lidt om de konkrete tiltag og mål Agenda 21 har opnået i Københavns Kommune

Agenda 21 strategier

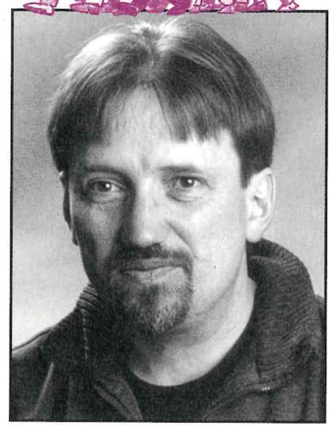

af Torben Forskov, Grøn Guide i Kgs. Enghave - en københavnsk bydel med kvarterløft

Tegner: Søren Nielsen

Ifølge planloven skal alle danske kommuner inden udgangen af 2003 have redegjort for deres lokale Agenda 21 strategier. I København er man derfor gået i gang med at indsamle erfaringer fra Agenda 21 arbejdet. Det er også blevet besluttet at oprette 3 lokale Agenda 21 Centre, som formodentlig allerede påbegyndes i år.

For mig har tankegodset fra topmødet i Rio været skelsættende for min måde at sammentænke demokrati, udvikling og miljø på. Jeg vil her hæfte mig ved to væsentlige punkter i forhold til en lokal Agenda 21 udvikling.
1. Topmødet i Rio i 1992 drejede sig om miljø- og udvikling, ikke kun om en udvikling af visse miljøaspekter i samfundet, men om en robust udvikling af levevilkårene i samfundet.
2. Myndighederne forpligtes til at gå i dialog med borgerne om en bæredygtig udvikling. D.v.s. at der skal samtidig ske en udvikling af nærdemokratiet.
Tankerne er efter Rio blevet tolket og udviklet på lidt forskellig måde, tilpasset forholdene i forskellige dele af verden og der er udviklet en temmelig forskellig praksis i bestræbelserne på at nå nogle af målene i Agenda 21.

Lokal A21 i København

Lige som landets øvrige kommuner skal København inden udgangen af 2003 have udarbejdet en lokal Agenda 21 strategi. Som noget nyt planlægger Københavns kommune i løbet af i år at etablere et antal lokale Agenda 21 Centre. Placeringen vil blive afgjort i løbet af efteråret. Mange grupper kæmper for et center til netop deres bydel.

I midten af april blev der afholdt en høring om centrene. Høringen afslørede at der stadig er en afstand fra det tekniske, resultatorienterede miljøarbejde i kommunens forvaltning og over til det mere folkelige eksperimenterende, procesorienterede, kreative græsrodsarbejde bl.a. i nogle af de lokale Agenda 21 grupper. Kommunen arbejder ofte med målbarhed og certificering gennem Dogme 2000 arbejdet, hvorimod de lokale Agenda 21 grupper f.eks. arbejder med trygge skoleveje og lokal naturpleje.
Men dialogen er til stede, hvilket jeg tror er berigende for både de faktiske fysiske resultater og en

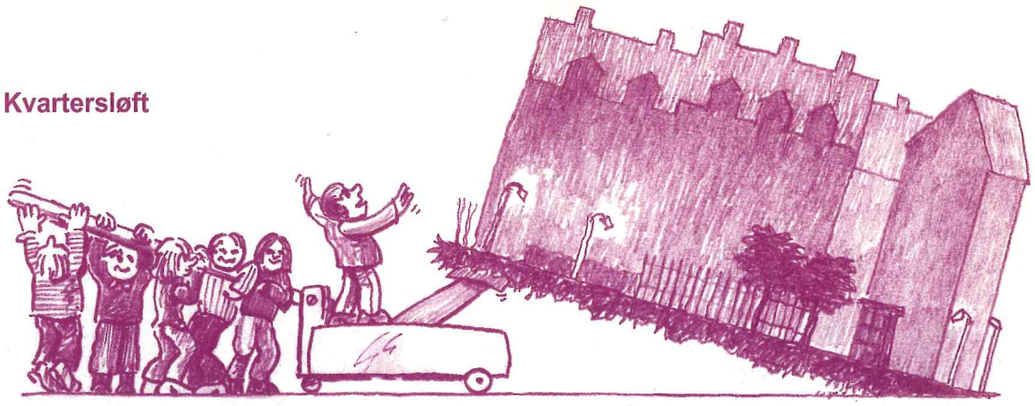

bred folkelig forståelse for miljøproblemer og udviklingspotentialer. Denne dialog sker både om de langsigtede lokale trafikplaner og f.eks. om udviklingen af oplevelsesorienterede tiltag under miljøtrafikugen.

A21 Centre

De planlagte agendacentre skal bidrage til gennemførelse af kommunens miljøpolitik, dannelse af lokale netværk, samt dialog og rådgivning af borgerne i retning af en bæredygtig udvikling.

Agendacentrene får nogle overordnede mål fastlagt af kommunen og skal forholde sig loyalt overfor kommunens planer og demokratiske beslutninger. I lighed med kvarterløft og grønne guider får de lokalt baserede bestyrelser. Det betyder sandsynligvis, at centrene kan hjælpe med til at formidle borgernes synspunkter til relevante lokale myndigheder eller politikere. I hvilket omfang centrene i realiteten vil kunne deltage f.eks. i miljøklager vil afhænge af kommunens lokale ledelse og det kommunale systems åbenhed for kritik, d.v.s. af den praksis der udvikles i centrene.

I de store byer, med København i spidsen er der langt fra borgerne og op til de valgte politikere og centrale embedsmænd. Det kan derfor være svært for den enkelte af finde ud af, hvordan man kan blive hørt af offentlige beslutningstagere angående forhold af stor lokal betydning. Det fører i et vist omfang til frustrationer blandt borgerne.

Lokal indflydelse

I den københavnske sammenhæng er der i de senere år gjort forskellige tiltag til at mindske afstanden mellem kommunens beslutningstagere og borgerne. Forsøget med lokale bydelsråd kom ikke til at fungere tilfredsstillende og blev nedstemt. Det har efterladt et spørgsmål, som der bør findes andre svar på: Hvordan rykker vi de kommunale beslutningsprocesser nærmere de berørte borgere ? Hvilken rolle skal de aktives demokrati så spille i forhold til det repræsentative demokrati ?

Erfaringerne med grønne guider kan give noget af svaret. Erfaringerne fra kvarterløft og inddragelse af lokale Agenda grupper i arbejdet med Miljøfestival, Miljøtrafikuge og Kulturnatten kan give andre dele af svaret. Det foregår f.eks. på den måde, at kommunen bevilger en pulje til miljøtrafikugen og fastsætter et tema, hvorefter interesserede grupper som f.eks. NOAH, Cyklistforbundet, Sund By, Agendagrupper og Grønne Guider inviteres til at komme med ideer til aktiviteter. Ideerne kvalificeres gennem en dialog mellem kommune og forslagsstillere og de relevante udvalg beslutter til sidst, hvilke projekter der skal have praktisk og økonomisk støtte af kommunen. Med en bedre dialog mellem borgere og myndigheder kan man også håbe på at behovet for borgernes brug af klagemulighederne bliver mindre.

Kvarterløft som foregænger

Kvarterløft er ikke defineret som lokal Agenda 21, men viser på mange måder vejen for nye former for dialog mellem borgere og administration, ofte i meget tværsektorielle arbejdsformer. Borgerinddragelsen har været et centralt element, og med styregrupper bestående primært af lokale interessenter og emnefokuserede arbejdsgrupper bestående af lokale borgere, har arbejdsformen suppleret det repræsentative demokrati. Historisk udspringer kvarterløftene af tidligere tiders byfornyelsesindsats, men processen og den sociale udvikling i områderne har været i fokus på en ny måde. Kvarterløftene har formået at skabe en ny indsats, som ud fra en lokal synsvinkel er helhedsorienteret og tværsektoriel. Der er 12 grønne guider i København, hvoraf de 3 er placeret i tilknytning til kvarterløft, som de samarbejder snævert med. I Kgs. Enghave drejer det sig f.eks. om et større affaldsprojekt, udviklingen af den frivillige lokale naturpleje og lokalt Agenda 21 arbejde.

Dogme 2000

Dogme 2000 er et forpligtigende miljøsamarbejde med tilhørende miljørevisioner mellem Herning, Ballerup, København og Albertslund. De tre dogmer er

1. Menneskets påvirkning af naturen skal måles
2. Der skal udarbejdes en plan for forbedring af miljøet: Agenda 21
3. Miljøarbejdet skal forankres.

Læs mere om Dogme 2000 på www.Ballerup.dk og www.albertslund.dk under "Agenda 21"

Grønne Guider

De grønne guider - lokale miljøvejledere startede i 1997. De blev sat i gang ud fra traditionerne i folkeoplysningen, og de har primært skulle arbejde med at fremme det holdningsbaserede miljøarbejde. De er, trods offentlig støtte, organiseret uafhængigt af de offentlige forvaltninger og ledet af decentrale styregrupper. De virker som forholdsvis frie spillere ud fra deres personlige faglighed og styregruppens rammer. De grønne guider har både kunnet formidle viden om miljøspørgsmål, men har også været med til at formidle udefra kommende ideer og holdninger fra lokale kræfter ind i de offentlige systemer og har i et vist omfang formidlet vedtagne politikker ud til borgerne.

Guiderne har ikke kun arbejdet indenfor miljø- og forsyningsforvaltningens område, men i overensstemmelse med Agenda 21 tankegangen, også på tværs af de forskellige sektorer. Grønne guider i København har arbejdet meget med affald, grønne regnskaber og energibesparelser, men også områder der styres af andre forvaltninger f.eks. trafik, skole og daginstitutionsområdet, kultur, legepladser, bygningsrenovering og nybygning, gårdanlæg og parkområder, til stadighed ud fra en miljøvinkel.

Den nye regering fjernede brat muligheden for statsligt tilskud til forlængelse eller oprettelse af nye Grøn Guide stillinger. Det betyder at mange grønne guider holder op nu, i takt med at deres kontrakter udløber. Nogle steder har man på det kommunale niveau øje for det arbejde de grønne guider udfører. I København vil kommunen bevare de grønne guider samtidig med de nye lokale Agenda 21 Centre, som en del af kommunens lokale Agenda 21 strategi, i hvert fald indtil 2003 med, hvor kommunens samlede Agenda 21 strategi fastlægges.

Læs mere:

www.la21.kk.dk hvor man bl.a. kan finde »Model for agenda 21 centre i København« og referat af høringen om disse d. 15. april. Det må også forventes at senere dokumenter af central betydning vil blive offentliggjort her.

www.kk.dk er Københavns Kommunes overordnede hjemmeside. Her kan udviklingen følges via miljø- og forsyningsudvalgets dagsordener og beslutninger.

Boganmeldelse:

En solar verdensøkonomi

Af Knud Anker Iversen

Det er en spændende og nyttig bog som den tyske samfundsforsker og politiker Hermann Scheer har skrevet.
Bogen er yderst veldokumenteret i dens argumentation for at fossil energi (olie, kul, gas) og atomenergi hører fortiden til og solenergien hører fremtiden til.

Ud over den solide dokumentation af at fossil energi er FOSSIL argumenterer forfatteren éntydigt og klart for hvor bidende nødvendigt det er at vi eskalerer udviklingen af de fornybare energiressourcer. Her er tale om en proces der på alle leder peger i en anden retning end den fossile. De solare ressourcer er rigelige og uindskrænkede. Vi benytter os i dag af under 1 promille af den mængde energi som solen i så rigelige mængder dagligt forsyner os med. Afhængig af hvor vi bor kan vi, kloden rundt, tage den vedvarende, solare ressource til os på forskellig måde: dyrkning af biomasse, solceller, solfangere, vind, bølgeenergi, termisk energi, vandkraft m.v. Økonomi baseret på vedvarende ressourcer er altså decentral og lokal og arbejdskraftintensiv. Solar økonomi stopper tilstrømningen til storbyerne og beliver igen landdistrikterne.
Der er i dag videnskabeligt og ressourcemæssigt grundlag for at udfase den fossile energi i et meget rask tempo. Det største problem er at vi mangler tilstrækkelig viden om lagringen af energien. Et område der forskningsmæssigt er blevet stærkt forsømt. Ligesom forskning i vedvarende energi i øvrigt.
De vedvarende ressourcer skal ikke ses som et nyttigt supplement til den fossile, men skal hurtigst muligt fortrænge den, argumenterer Scheer. Vi er i en kritisk fase, og selvom den fossile økonomis forfald er uomtvistelig, så er der grænser for hvor længe vi kan vente på solar-økonomiens gennembrud.
Scheer er sig helt bevidst om hvor tungt den fossile energi sidder ikke blot på økonomien, men også på bevidstheden. Langt ind i miljøbevægelsens rækker er man defensiv overfor den vedvarende energi, når man f.eks. er bekymret for at forøget dyrkning af biomasse vil forstærke fødevarekrisen. Der er rigeligt hvis f.eks. ulandene får lov at dyrke til sig selv (såvel fødevarer som biomasse) og ikke til et umætteligt verdensmarked, der bruger ufattelige mængder energi på transport. En transport med skib og fly som transportsektoren får kæmpetilskud til i form af f.eks. afgiftsfritagelse. Og her er et andet hip, denne gang til Attac-bevægelsen, der foreslås at kæmpe for at fly og skibstransport-sektoren mister deres afgiftsfritagelse på fossil energi. Dette vil på en anderledes ubureaukratisk måde end Tobin-skatten støtte kampen mod den globale og ulige handel, argumenterer Scheer.

Bogen er spækket med nyttig information om den tid vi lever i, men er samtidig konstruktiv og optimistisk i sin anvisning af, at der er muligheder for at tage fat. Den fossile økonomi blev jo heller ikke indført over en nat, men som led i en lang proces. Det er en proces, der naturligvis skal hjælpes på vej af forudseende politikere, der f.eks. stopper den bevidstløse økonomiske støtte til fossil økonomi og forskning – og træffer bevidste valg til fordel for solar-økonomien.
Men der er dog også muligheder for en lang række græsrodsinitiativer og indsats fra den mere forudseende del af erhvervslivet.

En aldeles inspirerende moppedreng på 312 sider skrevet i et tilgængeligt og engagerende sprog med mange spændende solare afstikkere, som slet ikke nås beskrevet her.

Hermann Scheer: En solar verdensøkonomi 288 kr. Hovedland 2002

Andre anmeldelser af samme bog:
Det ny notat. - 2002. - Nr. 1041 (2002). - S. 7
Global økologi. - 2002. - 2002 nr. 2. - S. 28

Kort om forfatteren:
Hermann Scheer har siden 1980 været socialdemokratisk medlem af den tyske forbundsdag hvor han har været den fremmeste fortaler for vedvarende energi, for en solar verdensøkonomi. Siden 1988 har han været præsident for Eurosolar, den europæiske sammenslutning for vedvarende energi.
I 1998 modtog han Verdenssolenergiprisen. I 1999 den alternative Nobelpris.
Andre udgivelser: Solstrategi – Politik uden alternativer og Tilbage til politikken (1998)

Kort om anmelderen:
Knud Anker Iversen er grøn guide i Høje-Taastrup, hvor han er daglig leder af Miljø- og EnergiCentret. Han er uddannet skolelærer og har gennem godt 20 år været lærer på Selsmoseskolen i Taastrup. Siden midten af firserne har han været miljøaktiv bl.a. som politisk næstformand i kommunens plan og miljøudvalg i 1986, medvirket til flere grønne initiativer på hans skole hvor de f.eks. fik etableret et økologisk væksthus.

Don't let big business rule the world!
- 1. juni, Bali

Don't let big business rule the world! - 8. juli, Wien

Miljø kort

Af Pernille Hagedorn-Rasmussen

Lån en udstilling om bæredygtig udvikling

I 2002 bliver bæredygtig udvikling et centralt tema i den offentlig debat. NOAH har i denne anledning lavet en vandreudstilling om bæredygtig udvikling. Johannesburg i Sydafrika danner i august-september rammerne for FN's topmøde om miljø og udvikling. I Johannesburg skal politikerne diskutere den miljø og udviklingsmæssige status i verden 10 år efter vedtagelsen af Agenda 21.Det er ikke kun globalt at bæredygtig udvikling skal på dagsordenen. De danske kommuner skal udarbejde Lokale Agenda 21-strategier og NOAHs udstilling er en mulighed for at vise sammenhængen mellem det globale og det lokale.

Kommuner, biblioteker og skoler kan frit låne hele eller dele af udstillingen mod betaling af transport til og fra udstillingsstedet. Udstillingen forklarer nogle af de centrale begreber og illustrerer de væsentligste problematikker med hensyn til bæredygtig udvikling. Se og download plancherne fra NOAHs hjemmeside: www.noah.dk. Kontakt NOAH hvis du er interesseret i at låne udstillingen.

Don't let big business rule the world!

Friends of the Earth International kampagne op til Johannesburgmødet I august har fokus på virksomheders ansvar. FoEI kræver at virksomheder bliver stillet til ansvar overfor de skader deres produktion har natur, miljø og mennesker over hele verden. I denne anledning laver Friends of the Earth aktioner over hele verden.

Læs mere på www.rio-plus-10.org

Bæredygtige Anders

Selv VK-regeringen er med på bæredygtighedsbølgen. De har efter en folkelig debat i april lavet intet mindre end Danmarks Nationale Strategi for Bæredygtig udvikling. Den er trykt i fire-farver med pæne billeder af børn i naturen, derudover er den pakket med tomme ord og næsten blottet for reele handlingsplaner. De herrer Fogh Rasmussen og Schmidt vil drage til Johannesburg i ført strategien og da konference området er massivt aflukket for folket vil ingen hører den enfoldige stemme: "De har jo ikke noget på".....

Hvad koster en millionær?

NOAHs Bæredygtighedsgruppe har just afsluttet et projekt om sammenhængen mellem indkomst, forbrug og miljø. Projektet har undersøgt forbrugsmønstre blandt rige, fattige og gennemsnitsfamilier i Danmark. Hvad bruger de penge på og hvem belaster miljøet mest?

Rapporten har dannet udgangspunkt for et undervisningsmateriale til gymnasiet og Folkeskolens samfundsfagsundervisning med titlen "Indkomst, forbrug og miljø"

Læs rapport og undervisningsmateriale på:
www.noah.dk/forbrug

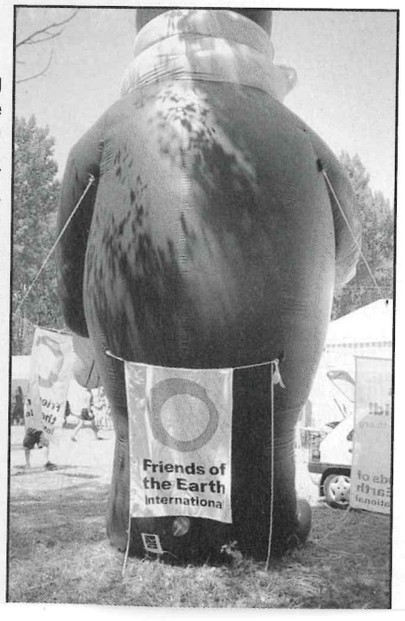

Don't let big business rule the world! Den oppustelige 'Corporate Giant" under Rio+10 demonstration - Tokaj, Ungarn 11. juli

Miljøsk nr. 28, August 2002
ISSN 1395-489X
Oplag 1.500 eksemplarer.

Miljøsk udgives af Miljøbevægelsen NOAH og henvender sig til alle, der synes, at ødelæggelsen af miljøet er en alvorlig sag. Miljøsk samler op på nyhedsmediernes miljødebat og bidrager til den visionære diskussion af, hvilken vej udviklingen på miljøområdet kan og bør tage. Artikler i Miljøsk giver ikke nødvendigvis udtryk for Miljøbevægelsen NOAH's holdning.

Udgiver
Miljøbevægelsen NOAH
Nørrebrogade 39[1.tv]
2200 København N.
Telefon: 35 36 12 12
Telefax: 35 36 12 17
E-mail: Noah@noah.dk
Hjemmeside: www.noah.dk
Postgiro: 5 56 00 39

NOAH

Redaktion og layout
Dan Boding-Jensen, Pernille Hagedorn-Rasmussen, Sofie Krogh Andersen (ansv.), Jakob Jespersen.

Redaktionskomité
Henrik Wejdling, Ia Brix Jensen, Lennart Emborg, Ann Vikkelsø, Jens Hedelykke Pedersen, Lis Husmer.

Abonnement og løssalg
Miljøsk udkommer fire gange om året. Abonnement og løssalg ved henvendelse til NOAH på telefon 35 36 12 12. Årsabonnement (4 numre): 150,- kr. Virksomheder, institutioner o. lign.: 275,- kr. Løssalg, 50,- kr pr nummer. Ældre numre kan købes, så længe lager haves. Klassesæt á 30 stk. (samme nummer) kan købes for 250,- ekskl. porto.

Flytning og reklamation
Meddelelse om flytning og reklamationer vedr. leveringen bedes rettet til postvæsenet.

Tryk
Tryksagen er mærket med det nordiske miljømærke Svanen. Licensnr. 541 006. Det garanterer officielle miljøkrav udfra tryksagens livscyklus. Trykt med planteolie-farver på miljøgodkendt papir. Tryksagen kan genbruges. Phønix-Trykkeriet A/S, Århus. ISO 14001 miljøcertificeret og EMAS-godkendt.

541 006 Tryksag

Skriv til Miljøsk!
Miljøsk modtager gerne relevante artikler og kommentarer fra læserne. Kontakt redaktionen og få et eksemplar af vores skrivevejledning. Eftertryk er tilladt med tydelig kildeangivelse.

Forsidefoto
Alikka Garder Petersen